

Oudste zonen

Scriptie ter afronding van de Master Bijbelwetenschap

Aangeboden aan:

Dr. H.L.M. Ottenheijm

Prof. Dr. A. B. Merz

Aangeboden door:

K. den Boer

3309223

Augustus 2013

Faculteit Geesteswetenschappen

Departement Godgeleerdheid

Universiteit Utrecht

Inhoud

Vraagstelling.....	1
1. Verantwoording.....	2
1.1 Tekstafbakening.....	2
2. Lukas 15: 11-32.....	3
2.1 Werkvertaling.....	3
2.2 Structuuranalyse.....	5
3. Narratieve analyse van de gelijkenis.....	7
3.1 Afbakening en compositie.....	7
3.2 Handelingsverloop.....	8
3.3 Personages.....	8
3.3.1 Jongste zoon.....	8
3.3.2 Vader.....	9
3.3.3 Oudste zoon.....	10
3.3.4 Huurlingen.....	11
3.3.5 Hoeren.....	12
3.3.6 Burger van het land.....	12
3.4 Ruimte en tijd.....	12
3.5 Perspectief.....	12
3.6 Christologie.....	13
3.7 Eer en schaamte.....	14
3.8 Conclusies.....	15
4. Literaire Motieven.....	16
4.1 Eerste motief: de Erfenis.....	16
4.2 Tweede motief: Het verre land en de hongersnood.....	19
4.3 Derde motief: inkeer en terugkeer.....	21
4.4 Vierde motief: de ontvangst.....	23
4.5 Vijfde motief: De reactie van de oudste zoon.....	25
4.6 Conclusies.....	27
5. Literaire context van de gelijkenis.....	29
5.1 Opbouw van het evangelie naar Lucas.....	29
5.2 Het reisverhaal, Lukas 9:51-19:27.....	29
5.3 Conclusies.....	31
6. Intertekstualiteit.....	32

6.1 Jacob en Ezau (Genesis 27-35):	32
6.2 Jozef en Antiochius (Genesis 41 en 1 Makkabeeën 6:15):	35
6.3 Erfenis (Deuteronomium 21):.....	37
6.4 Twee zonen parabel (Mattheüs 21:28-32):.....	39
7. Rabbijnse Parabels	42
7.1 Bronnen van de rabbijnse parabels.....	42
7.2 Retorische setting.....	43
7.3 De oudste zoon en de andere literaire motieven in de (vroeg) rabbijnse geschriften	44
7.4 Tosefta Sanhedrin 9:7.....	45
7.5 Sifre op Deuteronomium, Pisqa 48	46
7.6 Sifre op Deuteronomium, Pisqa 345	47
7.7 Sifre op Deuteronomium, Pisqa 352	49
7.8 Genesis Rabbah 39:10	50
7.9 Deuteronomium Rabbah 2:24.....	51
7.10 Deuteronomium Rabbah 7:4.....	52
7.11 Pesikta Rabbati 44:9	54
8. Terugkoppelingen en Conclusies.....	56
Bibliografie	59

Woord vooraf

Het thema “oudste zoon” heeft me altijd al geboeid. Binnen de Reformatorische traditie wordt hij vaak afgeschilderd als een type voor de Farizeeërs. Toch heeft dat beeld bij mij altijd ‘geschuurd’.

Deze scriptie was nooit ontstaan zonder de begeleiding, steun en hulp van anderen. Zonder de intensieve begeleiding van Dr. H.L.M. Ottenheijm was deze scriptie er nooit gekomen in haar huidige vorm. Door vragen te stellen op cruciale momenten, door de vinger te leggen bij verkeerde denkrichtingen, door het analyseren van het geschrevene, dit heeft hij op enthousiaste en inspirerende wijze gedaan. Hartelijk dank daarvoor.

Verder wil ik Prof. A. B. Merz hartelijk bedanken voor het meelesen van de scriptie en aanwezig te zijn bij het eindgesprek. Evenals Drs. W. Arntsen voor zijn, vaak met humor, geplaatste opmerkingen op taalkundig gebied, H.J. den Boer Msc voor de logische opbouw en als laatste mijn vrouw Eline, die mij zovele avonden heeft moeten missen.

Bovenal wil ik de HEERE danken, voor alles wat Hij ons dagelijks schenkt.

Vraagstelling

In Lukas 15 staat de gelijkenis van de 'de verloren zoon' beschreven. In deze gelijkenis spelen drie karakters een rol namelijk de oudste zoon, jongste zoon en hun vader. In veel onderzoeken is de rol onderzocht van de jongste zoon en die van de vader. Echter is er weinig tot geen onderzoek verricht naar de rol van de oudste zoon.

De centrale vraag die bij deze parabel gesteld kan worden is:

“Wat is de betekenis van de oudste zoon en wat is zijn functie binnen de context van de gelijkenis?”

Het thema van oudste zoon komt in de Bijbel regelmatig terug en het is een thema wat verscheidene vragen oproept zoals: Is er iets wat deze oudste zonen verbindt? Zijn er motieven die overeenkomen?

De opbouw is als volgt. We starten met de afbakening van de tekst (hoofdstuk 1) Aansluitend presenteren we een literaire analyse van de gelijkenis met onder andere een werkvertaling en een structuuranalyse(hoofdstuk 2). Dan volgt de narratieve analyse van de gelijkenis (hoofdstuk 3). Vervolgens kijken we naar de literaire motieven. Daarbij kijken we naar: het verdelen van de erfenis, het verre land, agrarische gemeenschappen en vergeving. De rode lijn is steeds de relatie van de motieven tot de oudste zoon (hoofdstuk 4). Daarna onderzoeken we de literaire context van de gelijkenis (hoofdstuk 5). Dan onderzoeken we de allusies uit Lukas 15 in de Tenach en bekijken we een mogelijke parallel met Mattheüs 21 (hoofdstuk 6). We sluiten af met een selectie uit de Rabbijnse parabellen waar we wederom op zoek gaan naar eventuele overeenkomstige motieven (hoofdstuk 7).

In tweede instantie van het onderzoek zal gewerkt worden met de beeldveldanalyse. De beeldveldanalyse gaat uit van het gegeven dat er binnen een verhaal gebruik wordt gemaakt van motieven, beelden en metaforen die herkenning oproepen bij de luisteraar.¹ Sterker nog, dat die metaforen het bezit waren van de gemeenschap en dat ze die actualiseerden in hun vertellingen. Zo hadden Joden en Christenen in de periode van het begin van de christelijke jaartelling dezelfde culturele achtergrond uit het Grieks-Romeinse rijk en hun bijbelse erfenis. Op grond daarvan waren er verscheidene beeldvelden die ze tot hun beschikking hadden die overeenkwamen. Deze analyse loopt synchroon met de opbouw zoals eerder aangegeven.

We besluiten het onderzoek met een conclusie en een presentatie van de resultaten waar ik alle voorgaande delen combineer en antwoord geef op de vraagstelling.

---

¹ (Hezser, 1990, p. 220-226)

1. Verantwoording

1.1 Tekstafbakening

De vraagstelling richt zich op de oudste zoon. Doordat Jezus begint met Εἶπεν δέ in Lukas 15:11 maakt Jezus een begin met een nieuw narratief. Hij zet daarmee deze parabel apart van de voorgaande parabellen in Lukas 15. In Lukas 15:8 gebruikt Jezus namelijk het woordje ἡ. Daarmee staan de gelijkenis van het schaap (Lukas 15:1-7) en van de verloren δραχμή (Lukas 15:8-10) naast elkaar.² Dan sluit Jezus de rede af met de derde gelijkenis.

De parabel is een op zichzelf staand verhaal, evenals de twee voorgaande parabellen, met een duidelijke samenhang tussen plaats en tijd. Het verhaal kent drie hoofdrolspelers namelijk de twee zonen en de vader. De vader is de verbindende figuur die beide helften verbindt.³ Hij speelt een rol bij de opening van de parabel (Lukas 15:12), vervolgens op het scharnierpunt (Lukas 15:22) en als laatste bij het slot (Lukas 15:28).⁴

De parabel onderscheidt zich op een aantal inhoudelijke onderdelen met de twee voorgaande parabellen van het verloren schaap en de verloren drachme: er is sprake van een vader en twee zonen (Lukas 15: 11), er is een erfenis (Lukas 15: 12), er is een vreemd land (Lukas 15: 13), een hongersnood (Lukas 15: 14), een varkenshoeder (Lukas 15:15), een kennen van zijn knechten (Lukas 15: 17), er is een inkeren van een van de hoofdpersonages (Lukas 15: 17) en het karakter van de oudste zoon (Lukas 15:28).

Verder bestaat de gelijkenis uit twee scènes. Elke scène eindigt met dezelfde zin (Lukas 15: vers 24 en 32).⁵ Deze opbouw is uniek in de trits.⁶

---

² Een zilveren geldstuk, de prijs van één schaap. (Bauer, 1971, p. 410)

³ Zie paragraaf 4.4 waar uitgebreid over de vader wordt gesproken.

⁴ Het scharnierpunt is het tekstgedeelte dat twee grotere eenheden met elkaar verbindt.

⁵ (Klein, 2006, p. 526)

⁶ Jeremias betoogt dat vreugde het centrale motief is (Lukas 15:32). De vreugde bij God over een zondaar die zich bekeert. (Jeremias, 1962, p. 136). In het verder onderzoek zal het thema vreugde besproken worden in relatie tot de oudste zoon.

2. Lukas 15: 11-32

2.1 Werkvertaling

- A 11. Hij zei: "Een zeker man had twee zonen.
- B 12. En de jongste van hen zei tegen de vader: "Vader, geef mij het deel van de bezitting dat mij toevalt." En hij verdeelde het vermogen⁷ tussen hen.
13. En niet vele dagen later verkocht de jongste zoon alles en ging op reis naar een verre landstreek⁸ en daar verbraste hij zijn bezit in een losbandige levensstijl.
14. En toen hij alles had verkwist, kwam er een grote hongersnood in die landstreek; en hij begon gebrek te lijden.⁹
- C 15. En hij ging en klampte zich vast aan één van de burgers van dat land, en die zond hem naar zijn velden om zwijnen te voeren.¹⁰
16. En hij wilde graag zijn buik vullen met de vruchten van de Johannesbroodboom die de zwijnen aten: maar niemand gaf hem die.¹¹
- D 17. En toen hij tot zichzelf kwam, zei hij: "Hoeveel huurlingen van mijn vader hebben meer dan genoeg brood, maar ik verga van de honger!"¹²
18. Ik zal opstaan en tot mijn vader gaan en ik zal tegen hem zeggen: "Vader ik heb gezondigd tegen de hemel, en tegen u."¹³
19. En ik ben niet meer waard om uw zoon genoemd te worden: maak mij als één van uw huurlingen."

---

⁷ De Griekse terminologie geeft aan dat het van zijn 'levende' vermogen afging, dus van zijn activa. (Bauer, 1971, p. 281)

⁸ (Billerbeck, 1922, p. 227)

⁹ δαπανήσαντος= verkwisten van heel het vermogen (Bauer, 1971, p. 339)

¹⁰ πορευθείς : en hij ging. Dat gaan kan te voet over land of over het water. Het gaan verbindt de verschillende scènes aan elkaar, namelijk in vers 13 het gaan naar een vreemd land en in vers 18 het gaan naar zijn vader. Het past in een narratieve sequentie. (Debrunner, 1961, p. 174)

¹¹ Er kunnen ook schillen mee worden bedoeld, peuleschillen. Bauer geeft echter aan dat het hier gaat om vruchten van de Johannesbroodboom, die werden gebruikt als voer voor de zwijnen. (Bauer, 1971, p. 850)

¹² εἰς ἑαυτὸν δὲ ἔλθων = hij kwam tot zich zelf. Het komen kan een letterlijke betekenis hebben, maar kan ook gebruikt worden als beeldspraak. Aanvullend onderzoek in *A Greek grammar of the New Testament* levert geen nieuwe inzichten op. Verder kan het terugkeren, wederkeren of thuiskomen betekenen. Omdat het hier gaat om een participium kan dat het beste met komen worden vertaald. (Bauer, 1971, p. 614)

¹³ πορεύσομαι =weer het "ik zal gaan", eerst van de vader weg, nu naar de vader toe. Hij gaat, er staat niet : hij keert terug.

- C' 20. En hij stond op en kwam bij zijn vader. Maar terwijl hij nog veraf was, zag zijn vader hem en erbarmde zich over hem en hij rende naar hem toe, viel hem om de hals en kuste hem.
- B' 21. En de zoon zei tegen hem: "Vader ik heb gezondigd tegen de hemel en in uw ogen en ik ben niet meer waard uw zoon genoemd te worden."¹⁴
- A' 22. Maar de vader zei tegen zijn dienaren:
"Breng het beste kleed, en trek hem dat aan; en geef een ring aan zijn hand, en sandalen aan de voeten."¹⁵
23. En breng het gemeste kalf, slacht het en laat ons eten en vrolijk zijn. "
24. Want deze mijn zoon was dood, en is weer levend geworden; en hij was verloren en is gevonden." En zij begonnen vrolijk te zijn.
- E 25. Nu was zijn oudste zoon in het veld, en toen hij kwam en het huis naderde, hoorde hij muziek en dansen.
- F 26. En hij riep één van de dienaren tot zich, en vroeg wat deze dingen betekenden.
27. En hij zei tegen hem: "Uw broer is gekomen; en uw vader heeft het gemeste kalf geslacht omdat hij hem gezond en wel terug heeft ontvangen."
28. En hij was boos, en wilde niet ingaan; daarom kwam zijn vader naar buiten en begon hem uit te nodigen.
- G 29. Maar hij antwoordde en zei tegen de vader: "Zie! Zoveel jaren dien ik u en ik heb nooit een gebod van u niet uitgevoerd; en toch gaf u mij nooit een bokje¹⁶, opdat ik met mijn vrienden vrolijk mocht zijn;
- H 30. maar op het moment dat deze uw zoon kwam, die uw goed met de hoeren heeft doorgebracht, slachtte u voor hem het gemeste kalf.
- I 31. En hij zei tegen hem: "Kind, jý bent altijd bij mij en alles wat ik heb is van jou.

---

¹⁴ ἥμαρτον = Voor gezondigd kan ook misdaan worden geplaatst, al wordt het dan wel minder sterk. Temeer omdat dezelfde vorm in 1 Korinthe 7:28 ook wordt gebruikt in relatie met het zondigen tegen God.

¹⁵ (Bauer, 1971, 1670)

¹⁶ (Bauer, 1971, p. 611)

32. Maar we moeten vrolijk¹⁷ en blij zijn: want deze uw broer was dood, en is weer levend; en was verloren en is gevonden.”

2.2 Structuuranalyse

De structuuranalyse die volgt is gebaseerd op basis van terugkerende woorden of zinnen, op thema, op parallellismen, motieven en op patronen.

Een eerste argument voor de gehanteerde structuuranalyse is dat het thema voor de parabel meteen in de eerste twee verzen wordt neergezet. Het thema van een zekere man met twee zonen en de erfenis.

Het tweede argument om de tekst te structureren zoals hier is toegepast is op basis van de karakters. In het eerste gedeelte van het verhaal gaat het over de jongste zoon. Bij het verdelen van de erfenis wordt er melding gemaakt dat de erfenis verdeeld wordt tussen twee zonen. De vader speelt een rol aan het begin, het midden en aan het einde van de eerste scène en dat patroon herhaalt zich in de tweede scène. De tweede scène is de vertelling over de oudste zoon. Deze scène wordt ingeleid door Luk. 15 vers 24 waar het motief woord *χαρῆναι* centraal staat en later wordt deze scène afgesloten met Luk. vers 32 door de tekst van vers 24 weer voor het grootste deel te herhalen.

Een derde argument is de structuur op taalkundig niveau. Het woordje 'gaan' en 'komen' zijn hier verbindende elementen. In de eerste scène gaat het om het woordje *ἀπεδήμησεν*¹⁸ in Lukas 15:13, en aansluitend om *πορευθεῖς* in de verzen 15, 18. Op het moment dat het *ἀπεδήμησεν* gebruikt wordt, vindt er ook een wending plaats in het verhaal. Dat wordt vervolgens opgevolgd door *πορευθεῖς* in Lukas 15:15 wat weer een wending aangeeft. Dan zien we in Lukas 15:17 het tot zichzelf komen, *ἔλθων*. Na het hoogtepunt in scène één zien we het woordje *πορεύσομαι* weer terugkeren. Dat wordt weer opgevolgd door het *ἦλθεν* in Lukas 15:20. In Lukas 15:25 zien we de opbouw naar de climax die weer wordt ingezet met *ἐρχόμενος*. In Lukas 15: 28 zien we twee vormen van komen, het ingaan, *εἰσελθεῖν* en het naar buiten komen, *ἐξελθὼν*. De laatste vorm zien we in Lukas 15:30, *ἦλθεν*. Verwerkt in een schema ziet dat er zo uit:

Tekst:	Grieks:	Vertaling:
Lukas 15:13	<i>ἀπεδήμησεν</i>	Hij ging op reis
Lukas 15:15	<i>πορευθεῖς</i>	Hij ging
Lukas 15:17	<i>ἔλθων</i>	Hij kwam
Lukas 15:18	<i>πορεύσομαι</i>	Ik zal gaan
Lukas 15:20	<i>ἦλθεν</i>	Hij kwam

¹⁷ *χαρῆναι* = zich verheugen, blij zijn (Bauer, 1971, p. 1727)

¹⁸ Jeremias verbindt het met de landstreek en benoemt het als emigreren. (Jeremias, 1962, p. 128)

Lukas 15:25	ἐρχόμενος	Hij kwam
Lukas 15:28	εἰσελθεῖν	Ingaan
Lukas 15:28	ἐξελθῶν	Kwam naar buiten
Lukas 15:30	ἦλθεν	Hij kwam

De tweede scène start met vers 24. De herhalingen in vers 24 en vers 32 zorgen elk voor een afsluiting.¹⁹ Dat is ook het geval bij vers 6 en 9 door de tegenstelling 'verloren' en 'gevonden'. De eerste scène is een concentrische ordening, AB C D C' B'A'. De ordening is concentrisch opgebouwd in de eerste scène zodat de nadruk valt op de verzen 17 tot en met 19. Dit een compositietechniek met als doel nadruk te leggen op het belang van de middelste verzen van een compositie. Eerst zien we de jongste zoon op reis gaan in vers 13, vervolgens zijn aankomst in het verre land, dan zien we de crisis op een hoogtepunt komen in de verzen 16 tot en met 19, met de zinsnede εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθῶν in vers 17 als hoogtepunt van de scène. Aansluitend zien we hem weer op reis gaan en thuiskomen in vers 20. De climax in de eerste scène ligt dus heel duidelijk halverwege, op het hoogtepunt van zijn ellende. Het εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθῶν is hier de centrale zin en markeert het begin van het herstel van de jongste zoon.²⁰ Dat is op basis van de narratief, maar zeker ook door het gebruik van ἐλθῶν.

In de tweede scène is dat niet het geval. Daar gaat het om de oudste zoon, en die scène werkt naar een climax op het einde. Daar is ook geen sprake van een reis. Zo wordt het contrast tussen beide verhaallijnen duidelijker. Zeker in het kader van de onderzoeksvraag verheldert onderstaande ordening de structuur. Schematisch weergegeven ziet dat er zo uit:

AB C D C' B' A' A B C D E F G H I

Door deze ordening wordt de aandacht gevestigd op de eerste scène, en afsluitend A tot en met I waarin de geschiedenis toewerkt naar een climax. Dit in tegenstelling tot de twee voorgaande parabellen die deze ordening niet kennen.

¹⁹ (Klein, 2006, p. 256)

²⁰ (Green, 1997, p. 581)

3. Narratieve analyse van de gelijkenis

3.1 Afbakening en compositie

Het verhaal wordt chronologisch gepresenteerd. Er zijn twee grote delen: de scènes. Deze scènes zijn onder te verdelen in sequenties en hierin volg ik Weren, die soortgelijke onderverdelingen maakt.²¹ Jezus is hier de Verteller. Hij vertelt vanuit de derde persoon. Op een beschouwende wijze wordt het verhaal ontvouwd.

Sequentie I heb ik gekozen omdat hier de dramatis personae geïntroduceerd worden. Verder vindt hier de beweging plaats naar het verre land, doordat één van de hoofdkarakters vertrekt. Sequentie II is gekozen omdat er weer een wending in het verhaal plaatsvindt. De jongste zoon keert terug en wordt ontvangen door de vader. Sequentie III schetst een nieuwe scène, met de introductie van het derde hoofdkarakter: de oudste zoon. De laatste sequentie, IV, is de afsluiting van het geheel met de vader in de hoofdrol.

Sequentie I	15:11-17	Vertrek jongste zoon 15:12 verdeling erfenis 15:13-17 verre land, hongersnood, inkeer
Sequentie II	15:18-24	Terugkeer jongste zoon, ontvangst 15:18 inkeer van de jongste zoon, voorbereiding 15:20 ontvangst door de vader 15:21 schuldbelijdenis van de jongste zoon 15:22 De jongste zoon wordt aangekleed met een ring, kleding en sandalen. 15:23 Het gemeste kalf wordt geslacht
Sequentie III	15:25-30	Reactie oudste zoon 15:25 Oudste zoon komt terug van het veld 15:26 Gesprek van de oudste zoon met één van de dienaren 15:28 De boosheid van de oudste zoon, de vader komt naar hem toe.

---

²¹ (Weren, 1999, p. 49)

Sequentie IV 15:31-32   Reactie van de vader op de oudste zoon.

Trefwoorden zijn hier 'bezit', 'erfenis', 'vader', 'feest', 'oudste zoon, eerstgeborene', 'jongste zoon' en 'twee zonen'.

3.2 Handelingsverloop

Uit de tekst is af te leiden dat de parabel zich afspeelt binnen een bepaald tijds kader. Het is niet vast te stellen hoe lang de jongste zoon in het verre land is geweest. Wel staat vast dat hij zich verplaatst heeft van het thuisland naar het verre land. Na een korte inleiding laat Jezus de jongste zoon meteen vertrekken. Na een korte tekst (Lukas 15:14) laat Jezus de jongste zoon in de ellende terecht komen, waarna die tot zichzelf inkeert (Lukas 15:17). Dan keert hij terug en komt Jezus tot de kern van de parabel, de ontvangst door de vader (Lukas 15:20). Als laatste is er de ontmoeting tussen de vader en de oudste zoon (Lukas 15:25). De verteller werkt duidelijk naar een climax toe. Hij geeft de gang van de jongste zoon weer en laat dit los na het 21ste vers uit Lukas 15. Vervolgens verschuift de nadruk van de vertelling van de jongste zoon naar de oudste zoon en de vader en wordt het perspectief verwisselt. De lengte van elke sequentie is niet vast te stellen. Het is aannemelijk om vast te stellen dat de tijdsperiode waarin het verhaal zich afspeelt meerdere maanden omvat.

3.3 Personages

3.3.1 Jongste zoon

Een karakter dat zich sterk ontwikkelt in de gelijkenis, is dat van de jongste zoon. Hij is een goed voorbeeld van een 'round character'.²² De jongste zoon zorgt er met zijn onverantwoordelijk gedrag voor dat de boerderij één derde van zijn bezittingen kwijtraakt. Aansluitend spendeert hij zijn hele vermogen waarin de hongersnood een rol heeft gespeeld. Daardoor raakt hij aan de bedelstaf waarna hij tot zichzelf inkeert. Ter afsluiting van zijn aandeel in de geschiedenis keert hij terug naar zijn vader met het voornemen om als huurling bij zijn vader in dienst te treden. Echter hij wordt door zijn vader liefdevol ontvangen en hij wordt in ere hersteld. Zijn karakterverandering begint met het inkeren tot zichzelf en met het nadenken over zichzelf en dit ontwikkelt hij door, tot gediensstig en nederig gedrag (Lukas 15:19-21).²³ De vaderfiguur speelt een grote rol in het gedachteleven van de jongste zoon. De jongste zoon wordt een personage tekst toebedeeld (Lukas 15:17,18) waarin hij eerst spreekt over de dienaren van zijn vader en vervolgens in welke gestalte hij tot zijn vader wil naderen.

Aangaande de vermeende hoerij van de jongste zoon schrijft Ostmeijer over het gedeelte uit Lukas 15:28 dat tijdens de beschrijving van zijn verblijf in het vreemde land er

---

²² Bij een round character maakt de persoon een ontwikkeling mee die wordt beschreven in het verhaal. Soms met verrassende wendingen. (Forster, 1985, p.75)

²³ Het zou ook een manipulatietruc kunnen zijn om dat hij wist dat de vader hem liefdevol zou ontvangen.

niet over hoeren wordt gesproken.²⁴ Ostmeyer ziet een parallel met het vastklampen van de jongste zoon (Lukas 15: 15) en het doorbrengen van het goed met de hoeren zoals de oudste zoon het verwoordt (Lukas 15:30). Opvallend daarentegen is het gegeven dat er in scene II niet wordt gesproken over het doorbrengen van zijn goed met de hoeren, maar dat juist zijn oudste broer dit zegt (Lukas 15:30). In mijn waarneming gaat de oudste broer uit van een vooronderstelling. Hij heeft helemaal nog niet gesproken met zijn jongste broer. We lezen niet dat er een briefwisseling is geweest, of dat er een bezoek is afgelegd van de vader en de oudste broer om te kijken hoe de jongste zoon het maakte. Ostmeyer staat verder alleen in zijn vermelding over de vermeende seksuele gedragingen van de jongste zoon.²⁵ Verder legt Ostmeyer de grootste nadruk op de jongste zoon, als zijnde de hoofdpersoon van de parabel, en daar volg ik hem niet in. Als we spreken over drie hoofdpersonen, zijn daarin de drie hoofdpersonages gelijk.²⁶

Een auteur die veel nadruk op de jongste zoon legt is Harrill.²⁷ Harrill richt zich dan met name op de rechtsongelijkheid die hieraan ten grondslag ligt. De jongste zoon was een onbetaalde kracht, hij kreeg geen voedsel of onderdak. Hoewel dat laatste er niet zo specifiek staat.

Een auteur die een evenwichtig beeld laat zien is Anderson. Hij gebruikt het beeld van de berouwvolle zondaar voor de jongste zoon. Anderson steekt in op het unieke karakter van de Lucaanse parabels en focust op de personages die door Lukas geschilderd worden. Hij schildert personages die in een crisis verkeren.²⁸ Daarbij zijn het ook vaak personages die niet allemaal zulke nette burgers zijn. Dat is een positie die zeker te verdedigen valt aangaande de jongste zoon.²⁹

3.3.2 Vader

In het begin van de vertelling (Lukas 15:11,12) wordt de vader geen personage tekst toebedeeld. Hij verdeelt de erfenis. Pas in het 22ste vers van Lukas 15 krijgt hij een personage tekst. Daarbij valt op dat de vader een "flat character" heeft. Al in Lukas 15: 12 is hij vriendelijk en meegaand, er is geen twistgesprek beschreven. Verder lezen we niet dat hij een poging onderneemt om zijn jongste zoon van zijn plannen af te brengen. Ook later in Luk.15: 22 staan geen verwijten aan het adres van zijn jongste zoon beschreven, maar blijft

---

²⁴ (Zimmerman, 2007, p. 626)

²⁵ We zien dat exegeten als Van Bruggen, Fitzmeyer, Bock, Bailey, Green noch Goulder schrijven over eventuele seksuele voorkeuren van de jongste zoon.

²⁶ Forbes volgt eveneens deze lijn, (Forbes, 2000, p. 128)

²⁷ Hij beschrijft de werkzaamheden van de jongste zoon als volgt: "The prodigal's relation to the citizen is best understood as not hired agricultural employment or chattel slavery. Agricultural employment means hired hands on piecemeal as in the parable of laborers in the vineyard, in which no provision to remain with the landowner is stipulated" (Matt 20:1-16). Paramore (De arbeider werkt dan uit vrije wil, vaak op basis van een contract. In dit specifieke geval in de hoop op voedsel. Tevergeefs zoals de tekst laat zien, wat contractbreuk in zou houden. (Harrill, 1996, p. 714, Westermann, 1984, p. 56)

²⁸ (Anderson, 2008, p. 732)

²⁹ (Anderson, 2008, p. 733)

de vader zijn vriendelijke karakter behouden. Hij is een autoritair figuur, die bevelen geeft aan zijn dienaren zoals staat in Lukas 15:22. Hij is vergevingsgezind en niet rancuneus. Hij herstelt de jongste zoon in stand door hem de ring aan de hand te doen en het beste kleed aan te laten trekken. Opvallend is dat er geen emoties beschreven worden bij het vertrek van zijn jongste zoon, maar er wordt wel beschreven dat hij vervuld is met blijdschap als zijn zoon terugkeert.

Forbes geeft in zijn boek *The God of Old* aan dat alle drie de karakters een even grote rol spelen. Hij verdeelt de gelijkenis in twee gedeelten, Lukas 15: 11-24 gaan over de vader en de jongste zoon, terwijl Lukas 15:25-32 over de vader en de oudste zoon gaan. De vader wordt door Forbes als vergevingsgezind weergegeven. Hij geeft hem duidelijk aan als een metafoor voor God, die wacht op berouwvolle zondaren.³⁰ Forbes merkt daarbij op dat de vader niet boos werd op de oudste zoon en benadrukt dat hij de erfgenaam blijft en neemt hiermee een klassieke positie in. Zoals al eerder is vermeld schreef Anderson over de jongste zoon als de berouwvolle zondaar. Anderson beschrijft ook dat de vader de jongste zoon zomaar laat vertrekken en oudste zoon ongevoelig behandelt. Dus een goed karakter is niet helemaal voor de volle honderd procent goed, maar wordt getekend met duidelijke menselijke eigenschappen.³¹

Holgate spreekt over de vader als een liberaal figuur, een goede manager van zijn goederen. Verder ziet hij zijn liberaal zijn als een teken van wijsheid, wat kan wijzen op een Stoïcijns motief.³² Hij ziet de vader als de centrale *actor*, de hoofdpersoon waar alles om draait. Zijn acties drijven het verhaal voort. Zijn acties tonen ook emotie, althans bij de terugkeer van zijn jongste zoon, in tegenstelling tot de acties van zijn twee zonen.

Over de betekenis van het vaderlijk karakter zijn verschillende posities ingenomen door de commentatoren. Zo ziet Van Bruggen Jezus als vaderfiguur. Hij beargumenteert dat door te stellen dat het Jezus was die aanzat met de zondaren en de tollenaars, en zoals de vader een positie heeft boven de twee zonen, zo heeft Jezus een positie boven de zondaren en de wetgeleerden. Hij is niet de hemelse vader, maar wel de Heer van Israël. De wetgeleerden zouden daardoor juist nog meer opgeschrikt moeten worden, omdat Jezus zich opstelt als de vader.³³ De tekst geeft hier echter geen enkele aanleiding toe. Andere commentatoren nemen deze klassieke positie in waar de vader als God wordt bestempeld.

3.3.3 Oudste zoon

De oudste zoon, is in tegenstelling met zijn jongere broer, een 'flat character'. Bij hem is geen enkele ontwikkeling waar te nemen want hij blijft boos en tegenstribbelen (Lukas 15:28). Van en over hem valt niets te lezen in Lukas 15:12 als de jongste zoon zijn erfdeel opeist. Geen protest, geen gesprek, niets. De verteller geeft hem geen dialoog. Pas als zijn

---

³⁰ (Forbes, 2000, p. 145)

³¹ (Anderson, 2008, p. 733)

³² (Holgate, 1999, p. 173)

³³ (Van Bruggen, 1996, p. 295)

jongere broer terugkomt krijgt hij een personage tekst en begint hij te spreken. Daarbij valt meteen een tegenstelling op tussen de oudste en jongste zoon. Waar de jongste zoon dan alleen spreekt in ootmoed³⁴, spreekt de oudste zoon alleen een klacht uit.

Meteen na het begin van de gelijkenis (Lukas: 15:12) verdwijnt de oudste zoon naar de achtergrond³⁵ en komt pas weer op de voorgrond in Lukas 15:25. Daar wordt beschreven dat hij op het veld aan het werk was. Hij was dus plichtsgetrouw en ijverig.³⁶ Als hij dan thuis komt, hoort hij muziek. Hij was dat niet gewend, want anders had hij niet één van de dienaren bij zich geroepen om te vragen wat dit alles betekende (Lukas 15:26).

Dan zien we zijn boosheid in Lukas 15:28. Herhaaldelijk heeft de vader geprobeerd de oudste zoon over te halen om mee te gaan naar het feest.³⁷ In zijn boos zijn ziet Fitzmeyer het argument dat met de oudste zoon de Farizeeën worden bedoeld.³⁸ Want zij hielden de wet en werkten als slaven om die te houden, zo ook het gebruik van het δουλεύω, wat aansluit bij de Lucaanse context van het loyaal houden van de geboden.³⁹ Bock citeert hier Fitzmeyer en brengt een tegenargument in en stelt dat juist de gelijkenis zelf geen aanleiding geeft om voor de oudste zoon de Farizeeën te zien. Bock merkt op dat de vader zijn oudste zoon niet bestraft.⁴⁰ Forbes daarentegen ziet in de oudste zoon ook de schriftgeleerden en de Farizeeën, die niet worden afgewezen door de vader maar die de erfenis zullen ontvangen die voor hen is bereid.⁴¹ Forbes benadrukt dat Jezus de luisteraar niet dwingt zichzelf te identificeren met één van de karakters, maar de keuze bij de luisteraar laat. Bovon stelt ook dat je niet zomaar de oudste zoon als Farizeeër kunt karakteriseren.⁴² We zien hier dat de commentaren niet éénduidig zijn over de betekenis van de oudste zoon als Farizeeër.

Mijn eigen interpretatie is als volgt: de oudste zoon wil gerechtigheid en dat is logisch. Hij voelt zich onrechtvaardig behandeld en daardoor kan hij zich niet verheugen in de verandering die zich bij zijn broer heeft voltrokken.

De uitspraak 'deze uw zoon' uit Lukas 15:30 laat ook zien hoe hij over de jongste broer dacht. Hij ziet hem niet als zijn jongere broer, slechts als de zoon van zijn vader. Hij scheidt door het gebruik van het aanwijzend voornaamwoord 'deze' afstand.⁴³

3.3.4 Huurlingen

De jongste zoon van de vader wordt als huurling beschreven (varkenshoeder) (Lukas 15:15) en verder worden er huurlingen beschreven als ingehuurd dienaren van de vader. (Lukas

---

³⁴ Wat ook heel goed een manipulatietruc zou kunnen zijn.

³⁵ (Green, 1997, p. 584)

³⁶ (Bock, 1996, p. 1316)

³⁷ (Jeremias, 1963, p. 130)

³⁸ (Fitzmeyer, 1981, p. 1091)

³⁹ δουλεύω wordt gebruikt in Lukas 15:29 en Lukas 16:13. Het heeft hier de betekenis van dienen.

⁴⁰ (Bock, 1996, p.1317)

⁴¹ (Forbes, 2000, p. 150)

⁴² (Bovon, 2001, p. 50)

⁴³ (Klein, Fitzmeyer en Green vallen hier elkaar bij)

15:17). Zij komen niet verder in hun ontwikkeling als 'flat' character.⁴⁴ De beide nomina die gebruikt worden voor de dienaren en slaven betekenen hetzelfde, argumenteert Bovon.⁴⁵

3.3.5 Hoeren

Alleen de oudste zoon spreekt over hoeren in Lukas 15 vers 30.⁴⁶ In Lukas 15:13 wordt gesproken over een 'losbandige' levensstijl.⁴⁷ Verder besteedt de verteller er geen aandacht aan. Het woord πορνῶν zoals dat in Lukas 15:30 wordt gebruikt heeft als betekenis 'prostitutie'.⁴⁸ Zij zijn 'flat characters'.

3.3.6 Burger van het land

De burger was een varkensboer die wordt aangeklampt door de jongste zoon. Hij geeft de jongste zoon geen voedsel en verbiedt hem om van het varkensvoer te eten, hij mag alleen de varkens weiden (Lukas 15:16). Hij bedriegt de jongste zoon, die voor hem werkt maar geen beloning ontvangt als werknemer onder contract.⁴⁹ Met zekerheid is vast te stellen dat deze πολίτων geen Jood is.⁵⁰ Het argument hiervoor is dat een Jood geen varkens zou houden. Verder wordt de burger als een vreemde betiteld.⁵¹ Als laatste is hij ook een 'flat' character.

3.4 Ruimte en tijd

De tijden worden niet genoemd, evenmin plaatsen. Er wordt alleen gesproken over een ver land en een hongersnood. De centrale plaats in de parabel is het huis van de vader. Daar begint en eindigt de parabel.

3.5 Perspectief

Jezus maakt in de parabel gebruik van vertellerteksten. In Lukas 15: 12 doet Jezus dat op een directe wijze, dat wil zeggen, hij doet dat vanuit zijn eigen perspectief. Hij doet dit zonder de tekst te beïnvloeden, bijvoorbeeld door deze van commentaar te voorzien. Lukas

---

⁴⁴ Een flat character kent geen verdere ontwikkeling binnen een narratief. (Forster, 1985, p. 75)

⁴⁵ παῖς (Luk 15:26) en δούλος (Luk 15:22); (Bovon, 2001, p.51)

⁴⁶ Green en Bovon noemen niets over de prostituees. Fitzmeyer noemt de prostituees ook niet, hij vermeldt wel dat het niet bekend is hoe de oudste zoon de berichten over de manier van leven van de jongste zoon ter ore zijn gekomen. Bock noemt de hoeren slechts om een middel te zijn voor de oudste zoon. Op deze wijze kan de oudste zoon het contrast laten zien tussen zijn vrienden en die van zijn jongere broer. (Bock, 1996, p. 1319)

⁴⁷ Lukas 15:13 en 30. Bauer verbindt vers 13 met vers 30, in vers 30 wordt καταφαγῶν (=opeten, verslinden gebruikt) en in vers 13 ἀσώτως (Bauer, 1971, p. 238)

⁴⁸ Hier gaat het om het vrouwelijk meervoud. Hoeren behoorden samen met de tollenaars tot de meest verachte bevolkingsgroepen schrijft Bauer. De werkwoordsvorm van πορνῆ (πορνείω) heeft de betekenis van hoereren en echtbreken. (Bauer, 1971, p. 1375)

⁴⁹ (Westermann, 1984, p. 56)

⁵⁰ Bock en Van Bruggen besteden geen aandacht aan deze burger. (Bovon, 2001, p. 46)

⁵¹ (Fitzmeyer, 1981, p.1088)

15:13 is een voorbeeld van een commentaar tekst, waarbij de verteller de achtergrond weergeeft van de perikelen van de jongste zoon. Er staat namelijk:” En niet vele dagen later verkocht de jongste zoon alles en ging op reis naar een verre landstreek en daar verbraste hij zijn bezit in een losbandige levensstijl.” Dit doet hij wel op een directe wijze, zonder verdere inkleuring of details. Verder op in de gelijkenis doet de verteller dat wel, dan gaat hij indirect vertellen. De oudste zoon verhaalt in zijn personage tekst hoe de jongste zoon zijn goed had verbrast met de hoeren. Van hem wordt ook op indirecte wijze aangegeven dat hij ‘boos’ is (Lukas 15: 28).

De verteller maakt gebruik van perspectiefwisselingen, hij vertelt indirect en direct, hij schenkt aandacht aan gedachten (Lukas 15:17) van een karakter, de karakters spreken hiermee hun eigen taal.

3.6 Christologie

In deze paragraaf schenken wij aandacht aan de Christologie bij Lukas in het algemeen en verder in de paragraaf wordt dit toegespitst op Lukas 15. Binnen de geschriften van Lucas is Jezus Christus de sleutel tot de zaligmaking. Zijn twee boeken (Lukas en Handelingen) hebben één doel en dat is de Jezus van Nazareth verkondigen. Lukas ziet Jezus niet alleen als de climax van Gods bemoeienis met Israël, maar als het middelpunt van de zaligmaking.⁵²

In het algemeen kan gesteld worden dat Lukas Christus bestempelt als koninklijk. Dat zien we al in Lukas 1 en 2 en dat spitst zich verder toe naar mate het evangelie vordert. Lukas bouwt zijn Christologie van de grond af.⁵³ Het portret van Jezus verdiept zich naar mate de gebeurtenissen elkaar opvolgen. Lukas 23 spreekt hierin over de bijzondere relatie met God als hemelse Vader.⁵⁴ In Lukas 24 bijvoorbeeld wordt de hoop uitgesproken dat Jezus het volk zou verlossen.⁵⁵

Fitzmeyer onderscheidt 4 fasen. De eerste fase is die van de maagdelijke ontvangenis. De tweede fase wordt ingeluid met de doop van Jezus in de Jordaan. De derde fase vindt plaats na de hemelvaart. De vierde is de parousia.⁵⁶

Zijn er Christologische elementen te ontdekken in Lukas 15? Bock refereert aan Bailey die stelt dat het gemeste kalf Jezus Christus zou symboliseren.⁵⁷ Bock is het daar niet mee eens. Bock stelt dat het helemaal niet zeker is, omdat hier de dood van het gemeste kalf iets feestelijks heeft, een viering, en niet het offer wat Christus bracht.⁵⁸ Bailey haalt een aantal

---

⁵²(Fitzmeyer, 1970, p. 192)

⁵³Lukas geeft Jezus titels als Zaligmaker(Lukas 2:11; 2:30). Jezus is de zoon van David (Lukas 1:27). Verder wordt Jezus koning genoemd (Lukas 19:38). (Bock, 1996, p. 31)

⁵⁴(Fitzmeyer, 1970, p. 193)

⁵⁵(Bock, 1996, p. 30)

⁵⁶(Fitzmeyer, 1970, p. 197)

⁵⁷(Bailey, 1983, p. 189)

⁵⁸(Bock, 1996, p. 1315)

Christologische thema's voor het voetlicht die volgens hem in de parabel zijn verwerkt. Thema's als verzoening, vergeving en plaatsvervanger van God op aarde. Jeremias stelt dat de gelijkenis geen Christologische statement maakt, toch eigent het zich een bepaalde autoriteit toe, Jezus stelt zich hier voor als Gods vertegenwoordiger.⁵⁹ Die gedachte sluit aan bij het beeld wat Fitzmeyer en Bock schetsen over de Christologie bij Lukas.

Bailey verbindt de acties van Jezus en de acties van de vader tot één en dezelfde persoon die de zondaren nodigt tot het feestmaal. De eenheid van actie bevestigt de eenheid van persoon.⁶⁰ Jezus begint met de vader voor te stellen als degene die de zondaren ontvangt en met hen wil eten. Jezus transformeert het bekende symbool *vader* in een symbool voor Jezus, aldus Bailey.⁶¹

Door middel van de gelijkenis reflecteert Jezus ook op het begrip zonde. Zonde wordt voorgesteld als het dood wensen van God. Men neemt de goederen van God en eist het recht op de goederen te gebruiken op een onverantwoorde wijze. Ondanks het feit dat de jongste zoon zijn vader dood wenst, is er ruimte voor terugkeer bij Jezus, die de zonden vergeeft.⁶² En zo is er tegelijkertijd ruimte voor de oudste zoon, die ondanks zijn onwil en woede, het feest mag vieren.

3.7 Eer en schaamte

Het gezin speelde een belangrijke rol in het oude Midden-Oosten. Daarbinnen had iedereen een vaste rol. Het definieerde ook de plaats die men innam in de maatschappij. Die rol stond meer of min vast. Binnen het gezin stond de vader centraal. Daarna kwam het dorp, aansluitend de stad en als laatste de wereld daarbuiten.⁶³ Deze beelden zouden ook metaforisch gebruikt kunnen worden voor het koninkrijk van God.

Daarom spelen eer en schaamte zo'n belangrijke rol binnen deze parabel uit Lukas 15. Zo kwam er schande voor het gezin, voor de vader en het dorp. De oudste zoon spreekt de klacht uit dat de vader geen eer meer heeft door het gedrag van zijn jongste zoon.⁶⁴ De jongste zoon heeft de bloedlijn in gevaar gebracht door zijn omgang met de hoeren. Hij heeft zijn erfenis te gelde gemaakt en er door gebracht, zodat de gemeenschap waar de familie deel van uitmaakte er geen profijt van had wat de schande groter maakte. De jongste zoon is niet meer in staat om voor zijn vader te zorgen als dat nodig zou moeten zijn. Ook dat strekt de jongste zoon tot oneer.

---

⁵⁹(Jeremias, 1970, p. 132)

⁶⁰Bailey stelt dat er een één-op-één relatie is waar te nemen tussen de acties van Jezus en de acties van de vader, ze verwelkomen namelijk beiden zondaars aan tafel.(Bailey, 2005, p. 88)

⁶¹(Bailey, 2004, p. 111)

⁶²(Bailey, 2003, p. 155)

⁶³(Scott, 1990, p. 81)

⁶⁴(Scott, 1990, p. 121)

3.8 Conclusies

Welke resultaten zijn van belang voor het onderzoek naar de rol en de betekenis van de oudste zoon? Aangaande het karakter van de oudste zoon hebben we vastgesteld dat hij plichtsgetrouw, ijverig en rechtvaardig was. Hij was niet gewend aan feesten. Hij is moeilijk over te halen en hij wil dat hem recht wordt gedaan. Van de oudste zoon worden emoties weergegeven.

Over wie er met de oudste zoon wordt bedoeld is geen consensus in de commentaren. Maar als Jezus hiermee de Farizeeën op het oog heeft, dan maakt het de rol van de oudste zoon binnen de gelijkenis en daarbuiten alleen maar sterker. Want de vader zegt tegen zijn zoon dat : "Kind, jij bent altijd bij mij en alles wat ik heb is van jou." (Lukas 15:31). Jezus sluit hem volledig in. Jezus doet daar verder ook geen uitspraak over, wie er met de oudste zoon wordt bedoelt. Hij doet dat ook niet bij de jongste zoon en de vader.

Verder lezen we niet dat de vader de oudste zoon bestraft, of verwijten maakt. De vader blijft aandringen en liefdevol uitnodigen.

4. Literaire Motieven

Nu de tekst is afgebakend en de structuur helder is, volgt de analyse van de literaire motieven door middel van literatuuronderzoek. Aan de hand van de onderzoeken worden de verschillende argumenten van de commentatoren vergeleken en wordt er gekeken waar consensus over is of waar de meningen divergeren. Aansluitend worden dan de verscheidene analyses gevolgd die naar voren komen uit het onderzoek en wordt er onderzocht welke betekenis dit heeft voor de rol en de positie van de oudste zoon.

4.1 Eerste motief: de Erfenis

Er zijn twee hoofdproblemen die een rol spelen in recent onderzoek. Gaat het hier om een gift tijdens het leven, of gaat het hier om een vroegtijdige verdeling van de erfenis?⁶⁵

Het erfenis motief wordt meteen geïntroduceerd aan het begin van de gelijkenis (Lukas 15:12). De jongste zoon eist zijn deel op. De jongste zoon stelt geen vraag, maar hij eist het.⁶⁶ De vader laat zijn liefde zien voor zijn zoon door het verzoek van de zoon te honoreren. De oudste zwijgt neemt hiermee niet zijn verantwoordelijkheid voor wat er gebeurt. Jezus gaat hier het terrein op van de Schriftgeleerden, experts in de Torah.⁶⁷

Er is consensus over de vraag of het hier gaat om een gift tijdens het leven. Billerbeck beschrijft het geven als de enige manier om de erfenis te verdelen. Greijdanus haalt Billerbeck ook aan door de gift te benadrukken, namelijk het vrijwillige in de daad van de vader.⁶⁸ Bock gaat nog verder door te wijzen op het τὸν βίον uit het twaalfde vers.⁶⁹ De zoon eist het gedeelte op van het leven wat zijn vader nalaat.⁷⁰ Door deze vrijwillige gift riskeert de vader armoede. De vader was niet verplicht hier aan te voldoen. Verder is er consensus over het oneerbare van het verzoek van de zoon. Volgens Bock, die hier Bailey citeert, wenst de jongste zoon zijn vader dood. Het heeft er alle schijn van dat de jongste zoon alle banden met zijn vader door wil snijden.⁷¹

Er is echter geen consensus over de vraag of het hier gaat om een vroegtijdige verdeling van de erfenis. Jackson stelt, vanuit de Mishnah, dat ook na de verdeling er nog rechten overblijven voor de erfgenaam die zijn deel al had opgeëist, terwijl Bock en Bailey duidelijk stellen dat op het moment dat een erfgenaam zijn deel ontvangt hij daarna geen rechten meer heeft.⁷² Fitzmeyer deelt dit gegeven.⁷³ De jongste zoon gaat weg met zijn

---

⁶⁵ (Jackson (2008), Bailey (1983), Green (1997), Bock (1996), Billerbeck (1922), Daube (1960))

⁶⁶ δός, de 2e persoon singularis imperatief van δίδωμι. (Bauer, 1971, p. 382)

⁶⁷ (Green, 1997, p. 579)

⁶⁸ (Greijdanus, 1941, p. 743)

⁶⁹ Letterlijk betekent dat het leven. Het kan echter ook bezit betekenen, of aardse goederen. (Bauer, 1971, p. 282) Bock trekt deze twee samen. (Bock, 1996, p. 1309)

⁷⁰ (Bock, 1996, p. 1309)

⁷¹ (Bock, 1996, p. 1310, Bailey, 1983, p. 165)

⁷² (Jackson, 2008, p. 116, Jackson, 2008, p. 114, Bock, 1996, p. 1309, Bailey, 1983, p. 164)

deel. De oudste zoon kiest ervoor te blijven en het wordt duidelijk dat de vader het deel van de oudste zoon (twee derde, Deuteronomium 21:17) nog niet aan zijn oudste zoon had geschonken, omdat de vader de bedienden nog bevelen geeft (Lukas 15:22) en het gemeste kalf (Lukas 15:23) laat brengen om zo de festiviteiten in te leiden.⁷⁴ Dat sluit aan bij Billerbeck die een soortgelijke conclusie trekt, namelijk dat het een gift betrof en het eigenlijke verdelen pas na de dood van de vader in zou gaan.⁷⁵ Bailey gaat hierin mee door onder andere de suggestie te wekken dat er een soort afsplitsing van de erfenis plaatsvond, maar de eigenlijke verdeling nog niet geëffectueerd werd.⁷⁶ Green schrijft dat de auteur de woorden gebruikt als het gaat om de erfenis verdeling: namelijk hij verdeelde zijn vermogen tussen hen, implicerend dat de oudste zoon zijn deel ook al ontving.

De publicatie van Jackson is de meest recente. Jackson baseert zich op de Mishnah. Deze wetgeving was waarschijnlijk al in gebruik in de tijd dat Lukas het evangelie op schrift stelde.⁷⁷ De Joodse wet kende geen laatste wilsbeschikking zoals een testament. Een beschikking van iemands eigendommen terwijl de erflater nog in leven is moet beschouwd worden als een gift, aldus Jackson.⁷⁸ De beschikking, de gift valt dan toe aan erfgenaam. Jackson merkt verder op dat vervolgens goederen die ná de beschikking aan het bezit van de erflater toegevoegd worden, ook toevallen aan het bezit van de erfgenaam. Dat betekent dus concreet dat het vetgemeste kalf het eigendom was van de erfgenamen.⁷⁹ Hij voegt beide vragen of het hier gaat om een gift tijdens het leven of een verdeling van de erfenis tijdens het leven van de erflater samen. Het gaat Jackson namelijk om het gevolg, dat er én na de gift én na de verdeling rechten overblijven voor de erfgenamen. Kan er nu vanuit het onderzoek naar de aard van deze gift al iets gezegd worden over de positie van de oudste zoon? Er zijn twee belangrijke visies die van belang zijn voor het kunnen beantwoorden van de onderzoeksvraag.

Bailey heeft een eigentijds onderzoek verricht in het Midden-Oosten. In onder andere Marokko, Turkije en Soedan. Overall stelde hij de vraag van de jongste zoon, namelijk om alvast de erfenis te mogen ontvangen tijdens het leven van de vader en wat voor implicaties dat zou hebben. Overall kreeg hij hetzelfde antwoord. Het kwam er op neer dat ze niemand in hun directe omgeving kenden die zoiets had meegemaakt. Omdat het onmogelijk was dat een jongeling dit zou doen en als zoiets zou gebeuren zou zijn vader hem hard moeten slaan. Want hij wenst zijn vader dan dood.⁸⁰

---

⁷³ (Fitzmeyer, 1981, p. 1087)

⁷⁴ (Fitzmeyer, 1981, p. 1087)

⁷⁵ (Billerbeck, 1922, p. 227)

⁷⁶ (Bailey, 1983, p. 166)

⁷⁷ Jackson refereert hier aan documenten die gevonden zijn in Elephantine. Het was dus goed mogelijk dat een deel van deze wetgeving al in gebruik was (Jackson, 2008, p. 117)

⁷⁸ (Jackson, 2008, p. 115)

⁷⁹ Hierin verschilt Jackson dus van mening met Bailey, Fitzmeyer, Bock en Billerbeck.

⁸⁰ (Bailey, 1983, p. 162)

Bailey, rept, verwijzend naar een onderzoek van Daube, die melding maakt van een ceremonie die *kezazah* genoemd wordt.^{81 82} Het woord betekent letterlijk: "de afsnijding".⁸³ De ceremonie wordt beschreven in Ruth Rabba vii. 11 hoofdstuk 4 vers 7 en gaat als volgt:

What is *kezazah*? R. Jose b. Abin answered: If a man sold his field to a Gentile, his relatives used to bring barrels full of parched corn and nuts and break them open in the presence of children, and the children would gather them and proclaim, "So-and-so is cut off from his inheritance." If it was returned to him they used to say, "So-and-so has returned to his inheritance." And likewise if a man married a woman who was not fitting for him, his relatives used to bring barrels full of parched corn and nuts and break them open in the presence of children, and the children would gather them and proclaim, "So-and-so is lost to his family." When he divorced her, they used to say, "So-and-so has returned to his family."⁸⁴

Waarom betrekken Daube, Bailey, en Rengstorf dit gedeelte erbij? Er is geen sprake van een vrouw die niet geschikt is en het erfdeel gaat naar de jongste zoon en niet naar de heidenen. Indirect gaat het erfdeel van de jongste zoon echter wél naar de heidenen. Hij neemt de familiebezittingen mee naar een vreemde omgeving raakt daar alles kwijt aan de heidenen. Vanuit deze gedachte wordt deze tekst bij dit gedeelte betrokken en betoogd dat het *kezazah* gebruik in zwang was ten tijde van Jezus, of de evangelist Lucas. Het was zeer waarschijnlijk dat de familie van de jongste zoon, die allen in het dorp woonden op de hoogte waren van deze gebeurtenis. Omdat een gelijkenis voor de gewone luisteraar herkenbaar moest zijn, moeten de luisteraars deze gebeurtenis uit de gelijkenis herkend hebben. En als dan blijkt dat de jongste zoon terugkeert, en moet bekennen dat het erfdeel van zijn vader is verkwanseld en in handen van de heidenen is gekomen, kan het heel goed mogelijk zijn dat de familie alsnog overging tot de *kezazah* ceremonie. Dit illustreert de zwaarte van de daad van de jongste zoon. En dan is vers 24 toch illustratief omdat daar de beschrijving over de jongste zoon wordt gegeven van 'dood en verloren'.

Wat is nu de betekenis van het voorgaande voor de onderzoeksvraag namelijk de rol en de betekenis van de oudste zoon? De oudste zoon wordt vaak afgeschilderd als een persoon die minder sympathiek oogt. Maar na bestudering van de meest recente onderzoeken is de reactie van de oudste zoon een heel begrijpelijke. Of het nu gaat om een gift tijdens het leven, met rechten op het vruchtgebruik of een erfenis tijdens het leven van de erflater, in beide gevallen heeft het gevolgen gehad voor de oudste zoon. Op het moment dat zijn jongste broer terugkeert en het gemeste kalf voor hem wordt geslacht gaat het van zijn erfenis af, namelijk van het overgebleven twee derde deel, evenals het nieuwe kleed en de ring.⁸⁵ Als we de analyse van Jackson volgen en het dus zou gaan om een gift tijdens het

---

⁸¹ (Green, 1997, p. 580)

⁸² (Daube, 1960, p. 44)

⁸³ (Bailey, 1983, p. 167)

⁸⁴ (Bailey, 1983, p. 167)

⁸⁵ In Deuteronomium 21:17 wordt verordend dat de eerstgeborene het dubbele deel zal ontvangen.

leven, waarbij het vruchtgebruik toe zou vallen aan de erfgenamen, dan is de reactie van de oudste zoon net zo goed te begrijpen.⁸⁶ Want ook dan is het een onderdeel van zijn erfenis. Verder vertolkt de oudste zoon het ongenoegen dat er leefde in de gemeenschap. Want door het voortijdig opvragen van zijn deel van de erfenis heeft hij voor een schokgolf gezorgd in de samenleving daar ter plaatse. Hij heeft het boerenbedrijf in gevaar gebracht. Hij heeft zijn erfenis verkwanseld onder de heidenen. Bovendien, als de *kezazah* ceremonie werkelijk plaats heeft gevonden heeft de jongste zoon schande over de familie gebracht. Hij heeft zijn vader dood gewenst. De oudste zoon verwoordt iets van de crisis die er heerste in het dorp en in het huisgezin.

4.2 Tweede motief: Het verre land en de hongersnood

Wat is de relatie van dit motief met de oudste zoon, naar zijn rol en betekenis? De oudste zoon speelt geen rol in directe zin. Toch is het relevant voor ons onderzoek, omdat dit motief later aan de orde komt bij het onderdeel intertekstualiteit.

In dit gedeelte komt het verblijf van de jongste zoon aan bod in het vergelegen land. Fitzmeyer en Bock halen beiden de zinsnede οὐ πολλὰς ἡμέρας aan.⁸⁷ Deze manier van schrijven gebruikt Lukas meerdere malen.⁸⁸ Dus al snel na het ontvangen van een derde deel van de erfenis die hij te gelde maakt, gaat hij weg naar een ver land.⁸⁹ Er is geen consensus onder de commentatoren waar het verre land zou zijn. Het is mogelijk dat het gebied zich ver buiten de landsgrenzen van Palestina bevond.⁹⁰ Waarschijnlijk een land waar diaspora Joden woonden.⁹¹ Het houden van de varkens sluit daar bij aan. Dat is overigens geen bewijs voor een ver land, te denken valt aan de zwijnen die in de zee gedreven werden in Gadara in Markus 5:1. Dat zou dan een gebied kunnen betreffen dat zich vrij dicht bij de landsgrenzen ten oosten van Israël zou bevinden. Klein wijt het doorbrengen van al zijn goederen aan het feit dat hij niet met geld om kon gaan.⁹² Hij verbraste, ἀσώτως, al zijn bezittingen nadat hij die omgewisseld had voor geld.⁹³

---

⁸⁶ (Jackson, 2008, p. 115)

⁸⁷ (Fitzmeyer, 1985, p. 1087, Bock, 1996, p. 1310)

⁸⁸ Een litotes is een stijfijfiguur waarbij een begrip wordt omschreven door de ontkenning van het tegengestelde, met het doel juist een sterke bevestiging uit te drukken. Andere voorbeelden uit de bijbel waar deze schrijfwijze wordt gebruikt zijn Lukas 21:9; Handelingen 1:5, 12:18, 14:28; 15:2 en nog op twaalf andere plaatsen. (Fitzmeyer, 1985, p. 1087)

⁸⁹ Green, 1997, p. 580 noemt dit schokkend, namelijk een erfenis opvragen tijdens het leven is één ding, maar het dan ook nog eens om te zetten in overdraagbaar kapitaal, dat is een heel andere zaak. Dat maakt de *kezazah* ceremonie waarschijnlijker. (Bock, 1996, p. 1311, Fitzmeyer, 1985, p. 1087)

⁹⁰ (Green, 1997, p. 580)

⁹¹ (Fitzmeyer, 1985, p. 1088)

⁹² (Klein, 2006, p. 530)

⁹³ Klein en Green merken beiden op dat dit woord alleen maar hier in het Nieuwe Testament voorkomt. (Bock, 1996, p. 1311, Fitzmeyer, 1985, p. 1088, Klein, 2006, p. 530, Green, 1997, p. 580)

Hij begint gebrek te lijden in het verre land. Het 'hij' (αὐτὸς) wordt hier empathisch gebruikt aldus Bailey.⁹⁴ Hij had honger, maar niet alleen hij maar waarschijnlijk ook al de andere inwoners van dat land. Een Jood die alleen stond tussen allerlei heidenen. Bailey refereert aan Jeremias die onderzoek heeft gedaan naar de hongersnoden in de periode 169 voor Christus tot 70 na Christus. In die periode zijn er 10 geweest, aldus Jeremias in zijn boek.⁹⁵ Een hongersnood was dus een krachtig beeld voor de toenmalige luisteraar. Er waren al heel wat hongersnoden gepasseerd. Die hongersnood is waarschijnlijk de reden geweest waarom de jongste zoon niets kreeg.⁹⁶ Voor ons onderzoek is de intertekstuele verwijzing naar Genesis 47: 13 die Klein maakt van belang. In hoofdstuk 5 gaan we hier verder op in.⁹⁷

De jongste zoon klampt één van de burgers van het land aan. De burger zal hem niet uitgenodigd hebben. Bailey merkt op dat het een manier is in het Midden-Oosten om van mensen af te komen door hen een taak te geven waarvan ze zeker zijn dat ze die zullen weigeren.⁹⁸ Hij gooit zichzelf te grabbel op menselijk en religieus gebied.⁹⁹ Het is voor een Jood ondenkbaar zich met de zwijnen op te houden. Zwijnen worden beschouwd als onrein, zoals te lezen in Leviticus 11:7 en Deuteronomium 14:8. Fitzmeyer ziet dit als een detail van de degradatie waar de jongste zoon zich in bevindt.¹⁰⁰ De honger was zo groot dat hij zijn buik wilde vullen met het varkensvoer. Fitzmeyer benadrukt het willen van de jongste zoon, hij wilde het nuttigen, maar deed het nog niet. Hij baseert dat op de ἐπεθύμει.¹⁰¹ Doordat dat in de imperfectum staat is dat een wens die nog vervuld moet worden. Bock ziet het baantje als het laatste wat een Jood zou doen.¹⁰²

Over de samenstelling van het zwijnevvoer is consensus. De commentatoren noemen het allemaal vruchten van de Johannesbroodboom, hoewel Bailey daarbij de aantekening maakt, dat het ook om een bes gegaan zou kunnen hebben.¹⁰³ De eetbare vruchten van deze boom zijn voedzaam, vaak vermalen tot pulp. Het werd hoofdzakelijk gebruikt als veevoer en in enkele gevallen voor mensen. De boom komt voor in heel het Middellandse Zee gebied.

---

⁹⁴(Bailey, 1983, p. 170)

⁹⁵(Bailey, 1983, p. 170)

⁹⁶(Green, 1997, p. 581)

⁹⁷(Klein, 2006, p. 530)

⁹⁸(Bailey, 1983, p. 170)

⁹⁹(Klein, 2006, p. 530)

¹⁰⁰(Fitzmeyer, 1985, p.1088)

¹⁰¹ Het imperfectum ziet op de duur van de handeling. Dat betekent dat het begeren niet met één blik was afgelopen. (Bauer, 1971, p. 579), (Fitzmeyer, 1985, p.1088)

¹⁰²(Bock, 1996, p. 1311)

¹⁰³ Fitzmeyer, Bock en Bailey spreken over de vruchten van de Johannesbroodboom. (Fitzmeyer, 1985, p. 1088; Bock, 1996, p. 1311; Bailey, 1983, p. 171)

4.3 Derde motief: inkeer en terugkeer

Nu breekt de terugkeer aan uit het verre land, de jongste zoon komt tot zichzelf. Door na te denken over zijn daden is de eerste stap naar berouw gemaakt. Hij overdenkt de ironie van zijn situatie. De dagloners, μίσθοι, van zijn vader hebben het beter dan hij.¹⁰⁴ Fitzmeyer kenmerkt hen als de dagloners die aan het einde van een werkdag hun loon ontvangen.¹⁰⁵ Bock haalt de dagloners aan omdat het contrast tussen de zoon en hen groot is, zij hebben aan het einde van de dag eten, de jongste zoon niet.

Over de zin 'het inkeren tot zichzelf', εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθὼν, zijn de commentatoren het niet eens.¹⁰⁶ Bock leest het als tot zijn verstand komen.¹⁰⁸ Strack en Billerbeck interpreteren het tot zichzelf inkeren als 'berouw hebben', 'bekeran'. Zij baseren hun positie op het Aramees: hij ging tot zichzelf in, het berouwde hem.¹⁰⁹ De verbinding met 1 Koningen vind ik overtuigend, namelijk de Septuagint geeft daar οὐκ ἐπέστρεψεν, Jerebeam keerde niet in.

Bailey betoogt omdat het woord μετανοεω, omkeren/ bekeren, niet in de Griekse tekst is opgenomen, het hier deze betekenis niet kan hebben.¹¹⁰ Fitzmeyer gaat niet verder dan dat de jongste zoon een begin van berouw toont.¹¹¹ Als we naar het Grieks kijken is de algehele consensus dat het hier niet meer betekent dan het tot zichzelf inkeren.

De jongste zoon bedenkt zich hardop, door dit op te schrijven krijgt de lezer inzicht hoe de gedachten van de jongste zoon zich ontwikkelden en hoe hij terug moet keren tot zijn vader. Hij erkent dat zijn daden niet goed waren tegenover de hemel. (Lukas 15:18) Voor het woord hemel lezen de commentatoren God.¹¹² Het lijkt de jongste zoon beter zichzelf te vernederen dan om in het verre land te blijven, honger te moeten lijden en met onreine dieren om te moeten gaan. Bailey onderstreept dit temeer omdat we niet lezen dat de jongste zoon ergens berouw over had, hij zegt alleen maar dat hij gezondigd heeft. (Lukas 15:18) De vraag die Bailey stelt is, of de jongste zoon oprecht was. Want wat was nu de

¹⁰⁴ (Bock, 1996, p. 1312) Overigens komt het woord μίσθοι alleen in Lukas 15:17,19 voor en verder nergens in het Nieuwe Testament.

¹⁰⁵ (Fitzmeyer, 1985, p. 1089)

¹⁰⁶ In 2 Tim. 2:26 wordt ook gesproken over het tot verstand komen.: καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐζωγραμένοι ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκεῖνου θέλημα. Het subject wordt dan opmerkzaam dat hij door de satan gevangen gehouden wordt en daaruit moet ontsnappen.

¹⁰⁷ Lukas gebruikt ἐλθὼν 11 keer in het evangelie. Echter nergens gebruikt Lucas het zoals hij het in Lukas 15 :17 gebruikt.

¹⁰⁸ (Bock, 1996, p. 1312)

¹⁰⁹ הָרָר בִּיָּה :God kan de goddeloze niet aan zien. Als een goddeloze inkeert, mag hij altijd weer tot God naderen. In dit verband haalt Billerbeck 1 Kon. 13:33 aan, waar Jerobeam niet inkeert. (לָא־יָשָׁב). De septuagint geeft ἐπέστρεψεν, omkeren. Deze vorm komt veel voor (92 keer) in het OT en in het NT alleen in Lukas 8:55 en Handelingen 11:21. Lukas was dus bekend met deze vorm. Toch heeft hij ervoor gekozen deze vorm niet te gebruiken. (Billerbeck, 1922, p. 215)

¹¹⁰ (Bailey, 1983, p. 174)

¹¹¹ Verder wordt Fitzmeyer geciteerd door Green die de mening van Fitzmeyer overneemt. (Green, 1997, p. 581)

¹¹² Het gaat hier om een andere manier van spreken over God, een metoniem. Fitzmeyer leest hier God, evenals Klein en Green. (Fitzmeyer, 1985, p. 1088; Klein, 2006, p. 531; Green, 1997, p. 582))

motivatie voor de jongste zoon om terug te keren? Hij had honger. Als hij geen honger gehad zou hebben en nog steeds rijk was zou hij daar gewoon zijn gebleven?¹¹³ Fitzmeyer ziet het juist wel als een teken van berouw.¹¹⁴ Green wijt het onder andere aan zijn status verlies. De vervreemding van zijn familie speelt hier ook een belangrijke rol bij. En zo komt hij op het idee om zich als dagloner aan te bieden.¹¹⁵

De jongste zoon zet zijn plannen om in daden en hij keert terug naar zijn vaderlijk huis. De vertelling verschuift van de jongste zoon naar de vader. De jongste zoon wil zich als een dagloner verhuren aan zijn vader. Zo zoekt hij nieuw soort relatie met de vader. Zijn vader heeft echter andere gedachten, namelijk een volkomen herstel in zijn oude positie als één van zijn zonen. Zijn vader zag hem al van ver af. Zijn vader rende op hem toe en neemt hier het initiatief.¹¹⁶ Zijn vader viel hem om de hals, ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ.¹¹⁷ Jeremias en Bock stellen dit dan ook als een verbreking van het protocol.¹¹⁸ De handelswijze van zijn vader overvalt hem. De vader wordt proactief.¹¹⁹ De jongste zoon begint zijn verhaal af te steken (Lukas 15:21) maar voordat de jongste zoon kan uitspreken: "Maak mij als één van uw huurlingen.", onderbreekt de vader hem. Hier zien we de meningen van de commentatoren uit elkaar lopen.¹²⁰ Bailey poneert de stelling dat de jongste zoon het wel goed uitkwam dat zijn vader hem onderbrak en dat hij daarom ook maar zijn mond dichtield. Dit zou de parabel echter in het negatieve trekken, aldus Bock.¹²¹ De tekst geeft ook geen notie dat de terugkeer van de jongste zoon als negatief gezien zou moeten worden.

Conclusie:

De verbinding maken van het inkeren en terugkeren van de jongste zoon naar de rol van de oudste zoon is mogelijk. Nadat de geschiedenis rondom de jongste zoon is afgesloten, vangt die van de oudste aan. Die wil niet binnenkomen, toch nodigt de vader hem uit. De vader zoekt zijn oudste zoon op. Als we ze gaan vergelijken zien we dat de jongste tot zichzelf komt en berouw krijgt (Lukas 15:17).¹²² Maar over de oudste zoon lezen we dat niet. Nu is de oudste zoon niet weg gereisd en heeft hij zijn erfdeel niet verkwist. Maar tegelijkertijd wilde hij niet binnenkomen om met zijn vader feest te vieren. Dus was het ook voor hem nodig om tot zichzelf te komen. Dat verbindt hem met zijn jongere broer. Bij de

---

¹¹³ (Bailey, 1983, p. 176)

¹¹⁴ (Fitzmeyer, 1985, p. 1089)

¹¹⁵ (Green, 1997, p. 581)

¹¹⁶ (Fitzmeyer, 1985, p. 1089)

¹¹⁷ Fitzmeyer verwijst hier naar Genesis 33:4, waar Jacob en Ezaü elkaar weer ontmoeten en waar dezelfde uitdrukking wordt gebruikt.

¹¹⁸ (Jeremias, 1970, p. 130, Bock, 1996, p. 1313)

¹¹⁹ (Green, 1997, p. 582)

¹²⁰ Bock, Fitzmeyer en Green vallen elkaar bij, volgens hen vindt er een volkomen acceptatie plaats door de vader en is er sprake van oprecht berouw bij de jongste zoon. Bailey houdt er een andere mening op na. (Bock, 1996, p. 1314; Fitzmeyer, 1985, p. 1089; Green, 1997, p. 582; Bailey, 1983, p. 176)

¹²¹ (Bock, 1996, p. 1314)

¹²² (Fitzmeyer, 1985, p. 1088)

vader was het mogelijk dat de jongste zoon terug keerde, zo is dat ook voor de oudste zoon mogelijk.

4.4 Vierde motief: de ontvangst

Hier wil ik de daden van de vader schetsen die van belang zijn voor ons onderzoek. De vader ontvangt de zoon en schenkt hem alle privileges. Vanuit de vader is er een volkomen herstel.¹²³ Eerst de omhelzing en de kus van zijn vader, vervolgens wordt de dienaren opgedragen het beste kleding (στολήν) op te halen en de jongste zoon daarmee te kleden. Het kleding heeft een formele aanduiding. In Lukas 20: 46 wordt de term στολήν ook gebruikt voor de kleding van de schriftgeleerden. Hem wordt het beste, πρώτην kleding aangedaan, gereserveerd voor belangrijke gasten.¹²⁴ Opvallend is, dat het hier om het beste kleding gaat, het was niet een oud kleding van de jongste zoon, want αὐτοῦ ontbreekt.¹²⁵ Dus, aldus Bailey, is het een kleding van de vader.¹²⁶ Jeremias roept de vraag op of dit kleding geen eschatologische betekenis in zich zou hebben.¹²⁷ Jeremias en Bailey gebruiken Jesaja 61 als referentie. Jeremias verwijst hier naar Mattheüs 22:11-13, de gelijkenis van de koninklijke bruiloft. Daar wordt echter het woord ἔνδυμα gebruikt en geen στολήν.¹²⁸ Jeremias oppert de gedachtegang dat als iemand bekleed wordt met een nieuw kleding, er volkomen vergeving is ontvangen. Het kleding is een symbool van de gerechtigheid van God en bekleed te worden met een dergelijk kleding is een symbool waar de groep van de verzoenden door gekenmerkt wordt.¹²⁹

Niet alleen ontvangt de jongste zoon het beste kleding, maar er wordt hem ook een δακτύλιον, ring aan zijn hand gedaan. Dit draagt bij aan het beeld dat de jongste zoon waardig wordt aangekleed. Het zou kunnen, aldus Bock, dat de ring een zegel had wat erop zou kunnen duiden dat de jongen weer helemaal in de familie is opgenomen.¹³⁰ Klein gaat nog een stap verder door te stellen dat de ring het hebben van een volmacht uitbeeldt. Klein betoogt dat het een zegelring betreft en baseert zich op Bauer.¹³¹ Een zegelring had altijd een zekere volmacht in zich, Klein wijst op Genesis 41:42. Fitzmeyer refereert aangaande de ring aan 1 Makkabeeën 6:15.¹³² In dit gedeelte roept koning Antiochius de Vierde zijn beste adviseur Filippus bij zich en geeft hem de volmacht zijn koninkrijk na de dood van Antiochius

---

¹²³ Dat eerherstel blijkt op twee manieren: Namelijk het medeleven en het eerherstel vanuit de vader en het feit dat er een feest wordt aangericht ter ere van de terugkeer.(Green, 1997, p. 582)

¹²⁴ (Fitzmeyer, 1985, p. 1090)

¹²⁵ Dit merken Klein, Bock en Bailey op. Fitzmeyer en Van Bruggen, noch Greijdanus merken dit op. (Klein, 2006, p. 532; Bock, 1996, p. 1314; Bailey, 1983, p. 185)

¹²⁶ (Bailey, 1983, p. 185)

¹²⁷ (Jeremias, 1970, p. 189)

¹²⁸ (Bauer, 1971, p. 522)

¹²⁹ (Jeremias, 1970, p. 130, 189)

¹³⁰ (Bock, 1996, p. 1315)

¹³¹ (Klein, 2006, p. 532)

¹³² (Fitzmeyer, 1985, p. 1090)

te regeren als regent.¹³³ Hij geeft hem een kroon, een kledingstuk en een officiële ring.¹³⁴ Verder geeft Antiochius Filippus opdracht zijn zoon te onderwijzen. Jeremias wijst op een allusie aan Jozef, die door de farao gekleed wordt met het beste kledingstuk, een ring en een gouden ketting in Genesis 41:42.¹³⁵ Opvallend is dat er consensus is bij de commentatoren over de ring. Zij zien allen de ring als een zegelring. En bij een zegelring hoort een volmacht. Wat zegt dat ons over de jongste zoon in relatie tot de oudste zoon? Bij het hoofdstuk intertekstualiteit kom ik hier op terug.

Als laatste ontvangt de zoon sandalen, ὑποδήματα, aan zijn voeten.¹³⁶ Sandalen zijn een teken van welvaart. Bailey stelt, omdat hij weer geschoeid was, dat de dienaren hem weer als meester moesten beschouwen.¹³⁷ Jeremias stelt dat de jongste zoon barvoets moet zijn geweest.¹³⁸ Schoenen waren namelijk een luxe, alleen gedragen door vrije mensen. Slaven droegen geen schoenen. Klein noemt in dit verband ook de zeventig discipelen uit Lukas 10:4, die ook geen schoenen aan hun voeten mochten dragen.¹³⁹ Hier betekent het dat de jongste zoon niet meer als slaaf gezien mag worden, maar als vrij man. Opvallend is dat de commentatoren in het algemeen wel veel schrijven over de ring en het kledingstuk, maar de sandalen alleen maar kort noemen.

Na het aankleden van de jongste zoon start men met de voorbereidingen voor het feest, een viering voor de terugkeer van de jongste zoon. Ze offeren het gemeste kalf, zoals men gewoon was te doen op religieuze hoogtijdagen, zoals bijvoorbeeld op de vastendag, Jom Kippoer.¹⁴⁰ Zo'n dier, het vetgemeste kalf werd speciaal apart gehouden en kreeg extra voer om het zo voor te bereiden voor gelegenheden als deze.¹⁴¹ Het is een bijzondere gebeurtenis, vooral omdat men in de eerste eeuw na Christus bijna geen vlees nuttigde.¹⁴² Er

---

¹³³ καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἐπὶ πάσης τῆς βασιλείας αὐτοῦ. (1 Macc. 6:14)

¹³⁴ (Keeler, 1993, p. 1188)

¹³⁵ (Jeremias, 1970, p. 130)

¹³⁶ Letterlijk: dat wat onder de voet gebonden wordt. Een leren zool die met riemen aan de voet wordt vastgemaakt. Bauer haalt de schriftverwijzing naar Exodus 3:5 aan, dat op de heilige grond de sandalen uitgedaan moeten worden. (Bauer, 1971, p. 1670)

¹³⁷ (Bailey, 1983, p. 185)

¹³⁸ (Jeremias, 1970, p. 130)

¹³⁹ (Klein, 2006, p. 532)

¹⁴⁰ Dit is de plechtigste dag van het Joodse jaar. Het is een vastendag (Leviticus 23: 27-32) die zijn oorsprong vindt in de rituele reiniging van het heiligdom, zoals in Leviticus 16 uitvoerig is beschreven. Het ritueel was gericht op de delging van zonde en schuld, om zo weer met een schone lei te kunnen beginnen. De nadruk ligt dan op individuele boetedoening, het belijden van schuld en het herstel van alles wat men fout heeft gedaan. Naast Jom Kippoer zijn er nog vier vastendagen in het rabbijnse Jodendom, op grond van Zacharia 8:19. Ze worden alle vier in verband gebracht met de inname en verwoesting van Jeruzalem door de Babyloniërs (586 voor Christus).

Dan is er nog een zesde vastendag, de dag voor Poerim, naar aanleiding van de vermelding in Esther 4:16. (Heide, 2006, p. 136)

¹⁴¹ Green refereert aan Bailey als hij het gemeste kalf ter sprake brengt. Als namelijk in de toenmalige samenleving zo'n kalf zou worden geslacht, dan was daar genoeg vlees voor ongeveer 35 tot 75 mensen. Dan is het goed mogelijk dat er ook mensen uit het dorp voor het feest werden uitgenodigd. (Green, 1997, p. 582)

¹⁴² Bock merkt dit op en refereert aan Jeremias. (Bock, 1996, p. 1315; Jeremias, 1970, p. 130)

moet een aanzienlijke tijd mee gemoeid zijn geweest om dit feest te organiseren. Maar de zoon is teruggekeerd en dat moet gevierd worden.

Een interessante gedachte die alleen bij Fitzmeyer gevonden wordt is de uitspraak van de vader over het dood zijn (van de jongste zoon) en weer tot leven komen zoals te lezen is in Lukas 15:24.¹⁴³ Fitzmeyer haalt Lukas 9: 60 voor het voetlicht, waar het woordje νεκρὸς figuurlijk gebruikt wordt en betoogt daarop aansluitend dat het in Lukas 15:24 ook het geval is.¹⁴⁴ Het zou in Lukas 15:24 dan een andere figuurlijke betekenis hebben, namelijk dat hij 'vermoedelijk dood' was of dat hij 'moreel' dood was vanwege zijn leven dat geen nut had. Het leven waar over in Lukas 15:24 wordt gesproken zou of het leven binnen het gezin kunnen beduiden, het samenleven, of het geestelijk leven.¹⁴⁵

In relatie tot onze onderzoeksvraag geeft de literatuur geen aanleiding om te stellen dat de jongste zoon nu in een hogere positie kwam te staan ten opzichte van zijn oudere broer na het ontvangen van deze geschenken.¹⁴⁶ Klein wijst wel op de rechtspositionele positie van de jongste zoon die wordt gekenmerkt door zijn ring.¹⁴⁷

4.5 Vijfde motief: De reactie van de oudste zoon

Als vijfde motief kijken we naar de reactie van de oudste zoon op de terugkeer van zijn jongere broer. Sinds Lukas 15:11 is hij niet meer genoemd, totdat hij weer op het toneel verschijnt in Lukas 15:25.¹⁴⁸ Het feit dat hij terugkeert van zijn arbeid op de akkers wijst erop dat het bedrijf in redelijke welstand verkeert. In ieder geval zo welvarend dat het bedrijf in staat is dagloners en slaven in dienst te hebben zoals op te maken valt uit de verzen 17 en 26 van Lukas 15. In het verlengde hiervan is het plausibel te stellen dat de oudste zoon de rol van opzichter vervulde, zeker gezien het feit dat hij de oudste zoon en hoofderfgenaam is.

De oudste zoon vraagt de dienaar wat de reden is voor het feestgedruis in Lukas 15:26. De dienaar is zeer waarschijnlijk een jonge man geweest, een kind nog. De oudste zoon riep ἕνα τῶν παίδων, één jongen uit de groep wordt geroepen. Fitzmeyer vertaalt het als een van de jonge dienaren en vermeldt Lukas 7:7 als referentie waar dezelfde vorm, παῖς, wordt gebruikt.¹⁴⁹ Bailey breidt dat nog verder uit en komt daarmee op één lijn met de andere commentaren.¹⁵⁰ De dienaar antwoordt op de wijze zoals de vader het heeft

---

¹⁴³ (Fitzmeyer, 1985, p. 1090)

¹⁴⁴ Luk. 9:60

¹⁴⁵ (Fitzmeyer, 1985, p. 1090)

¹⁴⁶ (Bock, 1996, p. 1315)

¹⁴⁷ (Klein, 2006, p. 532)

¹⁴⁸ (Green, 1997, p. 584)

¹⁴⁹ Bock refereert hier aan Fitzmeyer, waar het argument van het gebruik van παῖς wordt gebruikt. Bock versterkt dit omdat hij benadrukt dat hier geen δούλος is gebruikt. (Fitzmeyer, 1985, p. 1090)

¹⁵⁰ Bailey baseert dit op het feit dat als er in het Oosten een feest werd gehouden, de volwassen dienaren meehielpen met het feest. Om de gasten te voorzien van drinken en andere zaken. De jongens hingen vaak rond in groepjes bij de ingang van de boerderij. (Bailey, 1983, p. 194)

verwoord: "Uw broer is gekomen; en uw vader heeft het gemeste kalf geslacht omdat hij hem gezond en wel terug heeft ontvangen." Hij herhaalt wat de vader heeft verteld. Namelijk, de jongste zoon was teruggekeerd en dat is een reden om een groot feest te organiseren (lavish gala).¹⁵¹ Klein stelt dat het opvallend is dat de oudste zoon het kled en de ring weglaat en dat hij alleen het gemeste kalf noemt. Klein ziet dat als vanzelfsprekend, dat de jongste zoon passend gekleed wordt. Het lawaai en de gemeste kalf trekken veel meer de aandacht.¹⁵² De oudste zoon blijft toornig (Lukas 15:28), hij blijft buiten staan, hij wilde niet naar binnen gaan.¹⁵³ De traditie vereiste dat hij dat juist wel moest doen, het werd van hem verwacht. Hij moest er voor zorgen dat de gasten op hun gemak waren, belangstellende vragen stellen en in dit geval zijn jongste broer begroeten.¹⁵⁴ Zijn weigering om naar binnen te gaan is tegelijk ook een weigering om de maaltijd te delen, een symbolische daad van enorme omvang in een cultuur waar banden met de gemeenschap worden verstevigd door het samen nuttigen van een maaltijd.¹⁵⁵ Door niet naar binnen te gaan, steunt hij het idee en het voornemen van zijn vader niet.¹⁵⁶

De vader zoekt hem daar buiten op zoals te lezen is in Lukas 15: 28. Hiermee verplaatst het verhaal zich naar het gesprek tussen de vader en de oudste zoon in Lukas 15:29, 30. De vader doet er alles aan om zijn zoon over te halen om deel te nemen aan de feestvreugde.¹⁵⁷ De oudste zoon prijst zichzelf aan en stelt dat hij nooit een bevel van zijn vader naast zich neer heeft gelegd. Hij is zich bewust van het belang van het goed uitvoeren van zijn taak, hij is zich bewust van de deugd daarvan en erkent dat die deugd ver te verkiezen is boven de ledigheid.¹⁵⁸ De oudste zoon werpt de vader voor de voeten dat hij nooit een geit samen met zijn vrienden heeft mogen nuttigen. Een geit was minder waard dan een gemest kalf. Zijn benadering tot de vader centreert zich rond zijn jarenlange dienst. Die dienstbaarheid zou hem het recht moeten geven op een klein feest.¹⁵⁹ Door de uitspraak van de oudste zoon creëert hij een verwijdering tussen de vader en zichzelf. Want hij spreekt over een feest met vrienden en niet zozeer met zijn vader en andere familieleden. De oudste zoon voelt zich miskend.¹⁶⁰

Volgens Klein is het δουλεύω (dienen als een slaaf) en wat de oudste zoon hier gebruikt religieus taalgebruik.¹⁶¹ Klein staat daar als commentator alleen in. Bock merkt op dat door het gebruik van δουλεύω de oudste zoon aan wil geven dat hij zo hard gewerkt

---

¹⁵¹ (Green, 1997, p. 584)

¹⁵² (Klein, 2006, p. 533)

¹⁵³ (Klein, 2006, p. 533)

¹⁵⁴ (Bailey, 1983, p. 195)

¹⁵⁵ (Green, 1997, p. 585)

¹⁵⁶ (Green, 1997, p. 585)

¹⁵⁷ παρεκάλει, een imperfectum 3e persoon ev. Het heeft hier echt de betekenis van aandringen (Luk 15:28).

¹⁵⁸ (Fitzmeyer, 1985, p. 1091)

¹⁵⁹ (Fitzmeyer, 1985, p. 1091)

¹⁶⁰ (Green, 1997, p. 584)

¹⁶¹ (Klein, 2006, p. 533)

heeft als een slaaf.¹⁶² Opvallend is, aldus Green, dat de oudste zoon in zijn spreken tot de vader hem niet adresseert als vader, in tegenstelling tot zijn jongere broer zoals we kunnen lezen in Lukas 15:12, 18 en 21.¹⁶³ Fitzmeyer vult dit aan doordat hij opmerkt dat de oudste zoon in Lukas 15:30 ook spreekt over 'die zoon van u', in plaats van mijn broer. Hij kan het als het ware niet over zijn hart verkrijgen hem als broer aan te spreken.¹⁶⁴ De oudste zoon gaat nog verder door te zeggen dat zijn jongere broer zijn goed had doorgebracht met de *πορνῶν*. Klein stelt het *μετὰ πορνῶν* uit Lukas 15:30 tegenover het *μετὰ τῶν φίλων* uit Lukas 15: 29.¹⁶⁵ Net als in zijn reactie op de terugkeer van zijn jongste zoon, zo is de vader ook niet bestraffend richting zijn oudste zoon.¹⁶⁶ Hij spreekt hem aan met *τέκνον*, zoon.¹⁶⁷ Een affectieve aansprekingsvorm, aldus Fitzmeyer. De vader zegt hem dat hij altijd bij hem is, zoals we in Lukas 15: 31 lezen. De vader zegt niet dat de oudste zoon fout is, hij bestraft hem niet. Eigenlijk zegt de vader dat de oudste zoon nooit dood en verloren is geweest. De vader blijft daar niet stil bij staan, maar gaat nog een stap verder door de oudste zoon te wijzen op het erfdeel wat hem wacht, namelijk het twee derde deel van zijn erfenis wat hem toekomt.¹⁶⁸ Klein benadrukt dat al het bezit van de vader van hem is, al het mijne is het uwe.¹⁶⁹ De gemeenschap tussen de vader en de zoon is niet verbroken. De vader betreft de oudste zoon erbij door hem te wijzen op zijn jongere broer: *ὁ ἀδελφός σου οὗτος*, want deze uw broer. Met andere woorden, stelt Bock: "He is not just my son-he is your brother! (Hij is niet alleen mijn zoon, hij is jouw broer!)"¹⁷⁰ De vader probeert de relatie te herstellen.

Er is iets wat de oudste zoon verbindt met de jongste zoon, in de beide scènes. Beiden keren terug van het veld. Beiden worden ontvangen door de vader. Beiden zijn vervreemd van de vader. Beiden ontvangen de liefde van de vader. Beiden moeten accepteren dat ze gevonden worden.¹⁷¹

4.6 Conclusies

Welke conclusies zijn er te trekken met betrekking tot de rol en de betekenis van de oudste zoon binnen Lukas 15? De reactie van de oudste zoon op de jongste zoon is begrijpelijk én te verdedigen. De oudste zoon spreekt over een geit. Een geit was minder waard dan een gemest kalf. Dit wijst op ootmoedigheid bij de oudste zoon. Hij wil niet het meeste, maar is tevreden met het mindere.

¹⁶² Fitzmeyer merkt eveneens op dat door het gebruik van *δουλεύω* de oudste zoon zich als een slaaf presenteert en niet als een knecht, laat staan als zoon. (Bock, 1996, p. 1317, Fitzmeyer, 1985, p. 1091)

¹⁶³ (Green, 1997, p. 585)

¹⁶⁴ Klein onderstreept dit ook in zijn commentaar. (Fitzmeyer, 1985, p. 1091, Klein, 2006, p.533)

¹⁶⁵ (Klein, 2006, p. 533)

¹⁶⁶ (Fitzmeyer, 1985, p. 1091)

¹⁶⁷ *τέκνον* wordt onder andere gebruikt om affectie mee aan te duiden. (Bauer, 1971, p. 1599)

¹⁶⁸ (Fitzmeyer, 1985, p. 1091)

¹⁶⁹ (Klein, 2006, p. 533)

¹⁷⁰ (Bock, 1996, p. 1319)

¹⁷¹ (Bailey, 2003, p. 178)

Door het gebruik van *παρεκάλει* wordt het aandringen van de vader bij de oudste zoon geaccentueerd. De vader wilde niet dat de oudste zoon buiten bleef staan.

Mijns inziens is het zo dat de oudste zoon, gezien in het licht van zijn tijd en de sociale gemeenschap waar ze in verkeerden op een heleboel punten gelijk had. De jongste zoon had zijn vader beschaamd en verdiende het om uitgestoten te worden.¹⁷² De oudste zoon heeft, zoals hij van zichzelf zegt, gewerkt als een slaaf en krijgt daar niets voor terug, terwijl wanneer zijn jongste broer terugkeert deze onthaalt wordt met een groots feest. De parabel geeft niet weer wat de oudste zoon daarna gedaan heeft. Die vraag moeten de lezers beantwoorden: Wat zal de oudste zoon nu gaan doen?¹⁷³ Het blijft een onbeantwoorde vraag, een open einde.¹⁷⁴

---

¹⁷²(Green, 1997, p. 585, Bock, 1996, p. 1320 en Bailey, 1983, p. 167)

¹⁷³(Bock, 1996, p. 1320)

¹⁷⁴(Green, 1997, p. 586)

5. Literaire context van de gelijkenis

5.1 Opbouw van het evangelie naar Lucas

Om de tekst uit Lukas 15 beter te kunnen plaatsen is het van belang de aanloop naar Lukas 15 en het gedeelte erna te bestuderen. Dit om de tekst uit Lukas 15 beter te kunnen verstaan.

Ik zal mij beperken tot de compositie van het evangelie en me met name richten op dat gedeelte van het reisverhaal waarin de parabel uit Lukas 15 zich bevindt. Een belangrijke bron is hierbij Fitzmeyer.¹⁷⁵

De indeling op hoofdthema's zoals Fitzmeyer die gebruikt ziet er als volgt uit:

1:1-4	De proloog
1:5-2:52	De geschiedenissen over de jeugd
3:1-4:13	De voorbereiding voor de publieke bediening van Jezus
4:14-9:50	De bediening van Jezus in Galilea.
9:51-19:27	Het reisverhaal
19:28-21:38	De bediening van Jezus in Jeruzalem
22:1-23:56a	Het lijden
23:56b-24:53	De opstanding

Voor ons is het vijfde thema van belang, het reisverhaal. De focus ligt op de inbedding van het vijftiende hoofdstuk.

5.2 Het reisverhaal, Lukas 9:51-19:27

Het doel van deze paragraaf is om Lukas 15 te positioneren binnen het reisverhaal. Op welk punt zijn we aanbeland als we Lukas 15 lezen?

Het doel van de reis was Jeruzalem. De reden waarom Jeruzalem zo'n belangrijke rol speelt in het evangelie van Lucas is omdat Jeruzalem als de stad van de bestemming van

---

¹⁷⁵ Fitzmeyer stelt een thematische indeling van acht hoofdthema's voor. De meeste commentatoren zitten op één lijn. Goulder, Green hebben grotendeels dezelfde indeling als Fitzmeyer, Bock hanteert een indeling van drie hoofdcomponenten die hij dan weer verder uitsplitst, Bovon hanteert helemaal geen indeling, evenmin als Van Bruggen. (Fitzmeyer, 1981, p. 134; Goulder, 1989, p. ii; Green, 1997, p. v; Bock, 1994, p. vii; Bovon, 1998, p. vii; Van Bruggen, 1996, p. 7)

Jezus geldt, maar verder ook als het middelpunt voor de redding van de mensheid.¹⁷⁶ Ook Green beschrijft het komen van de redding voor mensheid voor alle volken, zoals Lucas dat bedoeld heeft.¹⁷⁷ Lucas geldt als heils narratief omdat de opbouw volledig gericht is op de reis naar Jeruzalem.

Het reisverhaal in Lukas begint in hoofdstuk 9: 51:" En het geschiedde, als de dagen Zijner opneming vervuld werden, zo richtte Hij zijn aangezicht, om naar Jeruzalem te reizen."¹⁷⁸ Lucas benadrukt hier een theologische motivatie voor Jezus om de reis naar Jeruzalem aan te vangen door zo de tekst te beginnen. Vanaf Lukas 14 komen we steeds meer in aanraking met thema's zoals ook in de gelijkenis van hoofdstuk 15.¹⁷⁹ De thema's worden hieronder verder uitgewerkt.

Het veertiende hoofdstuk van Lukas is voor het geheel van belang, evenals het zestiende hoofdstuk. Vanuit de commentaren bekijken we waar consensus over is met betrekking tot het reisverhaal en waar de meningen afwijken, met de daarbij behorende argumenten. Lukas 14 wordt Jezus gesitueerd in een huis van een Farizeeër om daar met hem een maaltijd op de Sabbat te nuttigen. De vraag die Jezus opwerpt: Is het geoorloofd een zieke op de Sabbat te genezen? Opvallend is dat er geen antwoord van de Farizeeën is opgetekend. Op deze wijze wordt de autoriteit van Jezus bevestigd.¹⁸⁰ We zien hier ook de polemiek opstarten tussen Jezus en de Farizeeën.¹⁸¹ Aansluitend zien we hoe Jezus, naar aanleiding van de maaltijd uit Lukas 14:1-6, dit verder uitbouwt in Lukas 14:7-14. In Lukas 14:7-14 wordt het voorbeeld verteld welke plaats men in dient te nemen als men wordt uitgenodigd op een feest (Lukas 14:8). Als laatste wordt de raad gegeven dat als men een feest geeft men de armen moet uitnodigen, in de plaats van rijke vrienden (Lukas 14:13).

We zien hier een opbouw naar het volgende tekstgedeelte met de gelijkenis van een rijke man die mensen uitnodigt van alle rangen en standen (Lukas 14:15-24). In deze gelijkenis verduidelijkt Jezus het voorgaande tekstgedeelte (Lukas 14:7-14). Als laatste wordt in Lukas 14:25-35 gesproken over het discipelschap en onder welke omstandigheden het discipelschap gedaan wordt: het volgen van Jezus gaat gepaard met offers.

---

¹⁷⁶ (Fitzmeyer, 1981, p. 165)

¹⁷⁷ (Green, 1997, p. 394)

¹⁷⁸ (Statenvertaling, 1759, p. 1125)

¹⁷⁹ Green maakt in dat licht een interessante onderverdeling van het thema, *Vigilance in the face of eschatological crisis* zoals te lezen in Lukas 12:1-13:9, gevolgd door *Who will participate in the kingdom?* Te lezen in Lukas 13:10-17:10. Verder: gesprek tussen de Farizeeën en Jezus (Lukas 14:1-7), nederigheid (Lukas 14:7-14), vrijgevigheid (Lukas 14:13). Gastvrijheid in Lukas 14:15-24. Jezus sluit af met het thema navolging (Lukas 14:25-35). Lukas 15 begint met de tollenaars, zondaars en de Farizeeën. In Lukas 15 gaat het over gastvrijheid (Lukas 15:6, 9, 24) nederigheid (Lukas 15: 17), vrijgevigheid (Lukas 15:22,23). Lukas 16 gaat over rentmeesterschap (Lukas 16: 1-13), vrijgevigheid (Lukas 16:14,15), de wet en haar essentie(Lukas 16:16-18) en de gelijkenis van de rijke man en Lazarus (Lukas 16:19-31).

¹⁸⁰ (Green, 1997, p. 548)

¹⁸¹ (Bock, 1994, p. 1260)

Lukas 15 handelde over zaken die verloren waren en weer gevonden werden. Lukas 16 handelt over hoe men dient om te gaan met bezit.¹⁸² Lukas 16 begint met weer een gelijkenis, namelijk die van de onrechtvaardige rentmeester. Dat maakt meteen wel een verbinding mogelijk naar de gelijkenis van de verloren zoon. De focus verschuift van de Farizeeën naar de discipelen. De Farizeeën, die in Lukas 15 op de voorgrond stonden, beargumenteert Klein¹⁸³, verdwijnen weer naar de achtergrond in Lukas 16:1-13. Het is ook een oproep aan de discipelen om zich niet als de Farizeeën op te stellen.¹⁸⁴ Na de gelijkenis van de onrechtvaardige rentmeester zijn er twee verzen, Lukas 16:14,15 waarbij de Farizeeën terecht gewezen worden en weer naar de voorgrond gehaald worden. Fitzmeyer benadrukt dit in zijn *Notes* over Lukas 16:14,15 wanneer hij de frase behandelt over God Die weet wat er in het hart leeft: "Jesus is thus implying that his critics' piety is but empty show."¹⁸⁵ Aansluitend gaat Jezus verder met te spreken over de wet en het houden daarvan (Lukas 16:16-18), spreekt daarna over de echtscheiding en sluit Lukas 16 af met de parabel over de rijke man en Lazarus (Lukas 16:19-31)

5.3 Conclusies

Wat is nu van belang voor ons onderzoek? Allereerst plaatst het Lukas 15 in een context. Jezus wandelt richting Jeruzalem met een grote schare mensen en spreekt over wat is toegestaan, met de Farizeeën over de toepassing van de wetten van Mozes voor alle dag en de praktijk van het volgen.¹⁸⁶ Jezus gaat het gesprek aan en wijst de Farizeeën op hun tekortkomingen in hun wetsinterpretatie. Hun manier van volgen zoals God dat bedoelt.

Ten tweede zien we dat door de thema's die in hoofdstuk 14 gebruikt worden, er een logische samenhang is met het 15^e hoofdstuk. De Farizeeën en de zondaars herkennen naar alle waarschijnlijkheid de thema's. Verder wordt daar het discipel schap geïntroduceerd.

---

¹⁸² Hoofdstuk 14 gaat over het uitnodigen van mensen en eten, hoofdstuk 15 over verloren en weer gevonden, met vreugde als rode draad, hoofdstuk 16 gaat over het bezit. Bezit wordt niet in alle drie de hoofdstukken als het hoogste goed beschouwd, maar juist de maaltijd en de vreugde met de ander en het delen van de goederen met de ander.

¹⁸³ (Klein, 2006, p. 545)

¹⁸⁴ (Bock, 1994, p. 1344)

¹⁸⁵ (Fitzmeyer, 1981, p.1113)

¹⁸⁶ (Bock, 1994, p. 1260)

6. Intertekstualiteit

Teksten zijn fundamenteel met elkaar verweven door zinspelingen op eerdere of latere teksten. De intertekstuele studie is gericht op het vergelijken van een tekst uit een evangelie en één of meerdere teksten uit andere boeken. In Lukas 15 is geen citaat te vinden. Wel zijn er toespelingen, (zinspelingen), allusies terug te vinden in Lukas 15. Lukas was goed op de hoogte van het Oude Testament, hij citeert uit de Pentateuch, de psalmen en de profeten.¹⁸⁷

Lukas had duidelijk een bedoeling met zijn allusies en directe schriftverwijzingen uit de Pentateuch, psalmen en de profeten, zo stelt Beale.¹⁸⁸ Hierdoor bewijst Lukas dat Jezus' persoon en bediening en de christelijke gemeenschappen hun grond hebben in de Joodse geschriften.

Wat zijn de intertekstuele verbanden met Lukas 15 naar het Oude Testament en de parallellen met het Nieuwe Testament? En wat vertelt dat ons over de rol en de betekenis van de oudste zoon in de gelijkenis? We onderzoeken de allusies die uit Lukas 15 zijn op te maken. We onderzoeken Genesis 25, de geschiedenis van Jacob en Ezau, Genesis 41; Jozef, met het kleed en de ring en Deuteronomium 21:16,17, waar de erfenis wordt behandeld. Aangezien deze drie schriftgedeelten eerder op chronologische as voorkomen is de vraag gerechtvaardigd of deze geschiedenissen van invloed zijn geweest op de gelijkenis uit Lukas 15. We zullen ons beperken tot deze drie. Deze drie verwijzingen komen voor in één of meerdere commentaren, daarom maken we een keuze op grond van het feit dat we van deze drie schriftplaatsen het meest resultaat verwachten.¹⁸⁹

6.1 Jacob en Ezau (Genesis 27-35):

Wat is de rol en de betekenis van de oudste zoon in relatie tot Jacob en Ezau? Als eerste volgt er nu een schema waarin de allusies naast elkaar weergegeven worden. Er worden allerlei familie intriges verhaald, list en bedriegerijen worden verteld, niets wordt achtergehouden. Ezau is bedrogen en bestolen door zijn moeder en door zijn jongere broer.¹⁹⁰ Dat zien we ook in een bepaalde zin terug in Lukas 15. Het was immers het erfdeel van de oudste wat aangesproken werd om het feest te vieren. Het verschil met Ezau en de

---

¹⁸⁷ (Beale, 2007, p. 251)

¹⁸⁸ (Beale, 2007, p. 251)

¹⁸⁹ Met name het *Commentary on the New Testament use of the Old Testament* van Beale is hierbij richtinggevend. (Weren, 1998, p. 162; Beale, 2007, p. 342)

¹⁹⁰ Bailey beschrijft dat de luisteraars aanvankelijk misschien wel gedacht hebben dat het over Abraham en zijn twee zonen zou gaan, maar naar mate de gelijkenis vordert wordt de overeenkomst voor de luisteraar met Jacob en Ezau steeds duidelijker. (Bailey, 2003, p. 147)

oudste zoon is dat de oudste zoon in de gelijkenis door de vader binnen gesloten wordt en zijn eerstgeboorterecht houdt.¹⁹¹

Dit schema geeft in één oogopslag alle allusies op van Lukas 15 naar Genesis 27-35.

<i>Genesis 27-35</i>	<i>Lukas 15: 11-33</i>
Vader en twee zonen (Gen. 27:1)	Vader en twee zonen (Luk. 15:11)
Jongste zoon bemachtigt de erfenis (Gen. 27:28)	Jongste zoon eist zijn erfdeel op (Luk. 15: 12)
Vervreemding tussen de jongste zoon en de oudste zoon (Gen. 27:41)	Vervreemding tussen de jongste zoon en de oudste zoon. (Luk. 15:29,30)
Jongste zoon gaat naar een ver land (Gen. 29:5)	Jongste zoon gaat naar een ver land (Luk. 15: 13)
Verblijf in het verre land (Gen. 27-32)	Verblijf in het verre land (Luk. 15:13-19)
Oudste zoon blijft thuis (Gen. 27-32)	Oudste zoon blijft thuis (Luk. 15:13-19)
Angst (Gen. 32:7)	Overdenken, hongersnood (Luk. 15:19)
Ontvangst en kus (Gen. 33:4)	Ontvangst en kus van de vader (Luk. 15:20)
Beste kleed van de oudste zoon(Gen. 27:15)	Beste kleed van de vader (Luk. 15:22)
Ezau ging naar het veld, en komt terug van de jacht (Gen. 27:5,30)	De oudste zoon komt terug uit het veld (Luk. 15:25)
Boosheid van de oudste zoon (Gen. 27:34)	Boosheid van de oudste zoon (Luk. 15:28)
Twee jonge geiten (Gen. 27:9)	Eén geit (Luk. 15:29)
Verzoening (Gen. 32:20)	Open einde (Luk. 15:32)

Op veel punten komt de geschiedenis van Jacob en Ezau overeen met de gelijkenis van de oudste zoon. Jacob vlucht nadat hij zijn vader heeft bedrogen. Ezau was woedend, zo woedend dat hij zijn jongere broer wilde doden.¹⁹² We lezen geen reactie van Izak op het bedrog. Net zo min als de vader uit de gelijkenis uit Lukas 15 op verzoek van de jongste zoon. Zo is er eveneens sprake van ongeregelde heden rondom de erfenis. Het verre land speelt een belangrijke rol in beide schriftgedeelten.¹⁹³ Het is in beide gevallen de jongste zoon die de relatie verbreekt.

In Genesis en in Lukas 15 zijn de beide oudste broers vervreemd van hun gezin. Ezau, door toedoen van zijn jongere broer en moeder Rebekka en de oudste zoon uit de gelijkenis die in het eerste deel van de gelijkenis er het zwijgen toedoet. Jezus neemt zijn luisteraars mee in de gelijkenis door verder geen uitspraken te doen over de oudste zoon. Het kan niet

¹⁹¹ Later zal Deuteronomium 21:17 behandeld worden waar wordt gesproken over het geboorterecht. Het eerstgeboorterecht was een gekoesterd bezit in die dagen.(Pink, 2011, p.227) In Genesis 27 wordt Izak bedrogen door Rebecca en Jacob. Ezau verliest hier zijn geboorterecht aan zijn jongere broer Jacob. De profeten Hosea en Jeremia spreken hun afkeur over de handelswijze van Jacob uit. Speiser neemt het op voor Jacob door te stellen dat moeder Rebecca het geheel heeft georkestreerd. En dat het Jacob 20 jaar verbanning heeft opgeleverd (Speiser, 2008, p. 211)

¹⁹² (Speiser, 2008, p. 208)

¹⁹³ Jacob vertrekt naar zijn familie in, op aandringen van zijn moeder Rebekka om daar een vrouw te gaan zoeken. (Speiser, 2008, p. 214)

anders dat de luisteraars de 'verhaal' elementen herkend hebben. Ezau was immers woedend. Door niets over de woede van de oudste zoon te vertellen wordt er veel aan het inlevingsvermogen van de luisteraar overgelaten. Stern noemt dat met opzet weglaten van informatie, een gap.¹⁹⁴ Zo is het weglaten van de woede van de oudste zoon een gap, evenals het ontbreken van de reactie van de vader op het verzoek van de jongste zoon. Verder lezen we niet in Lukas 15:30 waar de oudste zoon de informatie vandaan heeft gehaald dat zijn jongere broer zijn goed met hoeren heeft doorgebracht. De belangrijkste gap is de afsluiting van de parabel, gaat de oudste zoon nu naar binnen om feest te vieren, of doet hij het niet. Tijdens de afwezigheid van Jacob in het verre land lezen we verder niets over Ezau. Tijdens de afwezigheid van de jongste zoon lezen we niets over de activiteiten van de oudste zoon.

Al vroeg in de geschiedenis rondom Ezau en Jacob beveelt Izak zijn zoon Ezau dat hij voor hem moet gaan jagen en een maal moet gaan bereiden. We lezen in Gen. 27:5: "En Ezau ging in het veld." De laatste scène in Lukas 15:25 laat hetzelfde zien: "Nu was zijn oudste zoon in het veld." Jezus had er ook voor kunnen kiezen dat de oudste zoon uit het dorp terug kwam, of elders. Maar hij koos ervoor hem van het veld te laten komen. Het moment van terugkeer van Ezau was net nadat Jacob zijn vader heeft bedrogen, op een manier die Ezau zeker niet aanstond. In de gelijkenis zien we de jongste zoon terugkomen en de vader behandelt de jongste zoon op een wijze die de oudste zoon niet aanstond.

Als Jacob terugkeert en zijn broer Ezau ontmoet (Gen. 33:4), dan vliegt deze hem om de hals en kust hem.¹⁹⁵ Datzelfde zien we in Lukas 15 gebeuren als de vader de jongste zoon aan ziet komen:

<i>Gen. 33:4 (Septuagint)</i>	<i>Lukas 15:20</i>
καὶ προσέδραμεν Ἐσαυ εἰς συνάντησιν αὐτῷ καὶ περιλαβὼν αὐτὸν ἐφίλησεν καὶ προσέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ ἔκλαυσαν ἀμφοτέροι	καὶ ἀναστὰς ἦλθεν πρὸς τὸν πατέρα ἑαυτοῦ. Ἔτι δὲ αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος εἶδεν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἐσπλαγχνίσθη καὶ δραμὼν ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ κατεφίλησεν αὐτόν.
Toen rende Ezau hem tegemoet en omhelsde hem en viel hem om de hals en kuste hem en zij huilden.	En hij stond op en kwam bij zijn vader. Maar terwijl hij nog veraf was, zag zijn vader hem en erbarmde zich over hem en hij rende naar hem toe, viel hem om de hals en kuste hem.

¹⁹⁴ Among the most distinctive characteristics of the mashal poetics is the strategically placed point of discontinuity, technically called a gap. (Stern, 1994, p. 75) Stern noemt dat dit het geval is bij de mashal, maar zeker ook in Bijbelse narratieven.

¹⁹⁵ Fitzmeyer verwijst hier naar Genesis 33:4, waar Jacob en Ezau elkaar weer ontmoeten en waar dezelfde uitdrukking wordt gebruikt. (Fitzmeyer, 1985, p. 1089)

Conclusie:

Werpt deze allusie de geschiedenis met Jacob en Ezaü enerzijds en de oudste en de jongste zoon anderzijds een ander licht op de rol van de oudste zoon?¹⁹⁶ Gezien de bovengenoemde resultaten wil ik betogen dat de geschiedenis wel degelijk een rol speelt binnen de gelijkenis. Is de gelijkenis uit Lukas 15 een hervertelling van Genesis? Waarom speelt Lukas met deze allusie? Of zijn er andere redenen? Ik ben ervan overtuigd dat Lukas meer wil dan alleen een hervertelling. Door in het midden te laten hoe het afloopt met de oudste zoon en door het open te laten wie er wordt bedoeld met de oudste zoon wordt de gelijkenis universeel. Er is redding voor de zondaar, en de rechtvaardige die van ver blijft staan.

De rol van Ezaü was uitgespeeld. Hij vestigde zich in Seir en de beschrijving houdt daar op. De rol van de oudste zoon komt niet tot een einde. Voor de luisteraar was de geschiedenis van Ezaü afgelopen, het verhaal van de oudste zoon niet. Er wordt een beroep gedaan op het inlevingsvermogen van de luisteraar om voor te stellen dat de oudste zoon woedend was zoals Ezaü dat ook was. Voor de oudste zoon is er, ondanks zijn boosheid nog ruimte. Zo zien we dat door het gebruik van een gap, de spanning oploopt naar een climax in Lukas 15, in tegenstelling tot de geschiedenis in Genesis. Juist in Lukas 15 is de gap precies op een sleutelmoment.

6.2 Jozef en Antiochius (Genesis 41 en 1 Makkabeeën 6:15):

Meerdere commentaren verwijzen naar de allusie met Jozef in Genesis 41 tot en met 46. In Genesis 47:13 wordt gesproken over de grote hongersnood ten tijde van Jozef. Vooraf wordt gesproken over de aanstelling van Jozef aan het hof van de farao met al de bijpassende regalia.

<i>Genesis 41e.v.</i>	<i>Lukas 15</i>
Hongersnood (λιμός, Gen. 47:13)	Hongersnood (λιμός, Lukas 15:14)
De ring (δακτύλιον) en het kleed (στολήν, Gen. 41:42)	De ring (δακτύλιον) en het kleed (στολήν, Luk. 15:22)

<i>Genesis 41:42 (Septuagint)</i>	<i>Lukas 15:22</i>
καὶ περιελόμενος Φαραὼ τὸν δακτύλιον ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτοῦ περιέθηκεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν χεῖρα Ἰωσήφ καὶ ἐνέδυσεν αὐτὸν στολήν βυσσίνην καὶ περιέθηκεν κλοιὸν χρυσοῦν περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ	εἶπεν δὲ ὁ πατὴρ πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ· ταχὺ ἐξενέγκατε στολήν τὴν πρώτην καὶ ἐνδύσατε αὐτόν, καὶ δότε δακτύλιον εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ καὶ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας,
Toen nam Farao de ring van zijn hand en deed deze aan de hand van Jozef, en kleetde hem met een kleed van fijn linnen en deed hem een gouden ketting om zijn nek.	Maar de vader zei tegen zijn dienaren: "Breng het beste kleed, en trek hem dat aan; en geef een ring aan zijn hand, en sandalen aan de voeten.

¹⁹⁶ De allusie van Gen. 33:4 op Lukas 15:20.

1 Makk. 6:15	Lukas 15:22
καὶ ἔδωκεν αὐτῷ τὸ διάδημα καὶ τὴν στολὴν αὐτοῦ καὶ τὸν δακτύλιον τοῦ ἀγαγεῖν Ἀντίοχον τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ ἐκθρέψαι αὐτὸν τοῦ βασιλεύειν	εἶπεν δὲ ὁ πατὴρ πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ· ταχὺ ἐξενέγκατε στολὴν τὴν πρώτην καὶ ἐνδύσατε αὐτόν, καὶ δότε δακτύλιον εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ καὶ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας,
En gaf hem de kroon, en zijn kleed, en zijn zegelring, en gaf hem volmacht zijn zoon Antiochus op te onderwijzen, en hem voor te bereiden op het koninkrijk.	Maar de vader zei tegen zijn dienaren: "Breng het beste kleed, en trek hem dat aan; en geef een ring aan zijn hand, en sandalen aan de voeten.

Enkele geleerden zien in de scène van de verzoening met de vader (Lukas 15: 20-24) een duidelijke allusie op Jozef uit Genesis 41:42.¹⁹⁷ Met name het kleed en de ring zijn hier bij van belang.¹⁹⁸ Allereerst zullen we de narratief bestuderen en vervolgens inzoomen op Genesis 41:42. Aansluitend gaan we verder naar Genesis 47:13.

Genesis 41 vormt een organische eenheid met het voorgaande hoofdstuk. Al de experts van de farao wisten geen uitleg te geven aan de dromen van de farao. Op dat moment herinnert de schenker de Hebreeuwse jongeling die hem zo duidelijk zijn dromen had verklaard. Jozef wordt met spoed naar het paleis gehaald. Hij legt de dromen van de farao uit en kort daarna bekleedt hij een positie die bijna net zo verheven is als die van de farao.¹⁹⁹

Speiser brengt een argument naar voren, door te wijzen op de typische Egyptische details. Jozef bekleedde namelijk een positie die werd getypeerd met de titel van Vizier.²⁰⁰ Dit wordt ondersteund door het feit dat Jozef het koninklijke zegel ontvangt, en een vizier de titel "*Sealbearer of the King of Lower Egypt*" droeg.²⁰¹ De drager van zo'n ring heeft de mogelijkheid staatsbesluiten uit te vaardigen.²⁰² Dat houdt een mogelijk verband in met de gelijkens in Lukas 15.

Jeremias wijst ook op het kleed, dat Jozef kreeg.²⁰³ Zo'n kleed was verder geen symbool van macht, maar had wel een ceremoniële betekenis. Als een koning een dienaar

¹⁹⁷ (Beale, 2007, p. 343)

¹⁹⁸ Deze ring moet volgens Speiser niet verward worden met een cilinder zegel, daarvoor wordt een ander zelfstanding naamwoord gebruikt. De Septuagint geeft hier ook geen aanleiding toe. (Speiser, 2008, p. 314, Jeremias, 1971, p. 130)

¹⁹⁹ (Speiser, 2008, p. 315)

²⁰⁰ (Speiser, 2008, p. 316)

²⁰¹ **יְהוֹזָבָב**= een zegelring van de koning, maar het woord wordt ook gebruikt als sieraad voor vrouwen. De Septuagint geeft **δακτύλιον**, dezelfde vorm als in Lukas 15:22. Verder wordt het woord gebruikt voor de ringen die aan het brandofferaltair waren bevestigd. (Gesenius, 1962, p.271)

²⁰² (SBOT, 2004, p. 435)

²⁰³ **יָבֵשׁ**= een kleed of een overkleed. De Septuagint geeft **στολήν**, dezelfde vorm als in Lukas 15:22. Gesenius geeft een tekstverwijzing naar 1 Koningen 22:30, het kleed van een koning, en ook naar Exodus 28:2, waar het een heilig kleed betreft. (Gesenius, 1962, p. 83)

wilde belonen, gaf hij hem zo'n kostbaar linnen kleed. Het is een symbool voor een nieuw tijdperk.²⁰⁴ Zo zijn wijn, vreugde, oogst en een maaltijd tekenen van een nieuw tijdperk, aldus Jeremias.²⁰⁵ Als de jongste zoon het kleed ontvangt met de ring, is er een nieuw tijdperk aangebroken in het familiebedrijf.

Het gedeelte uit 1 Makkabeeën 6:15 laat goed zien, dat de vormen van de zegelring en het kleed overeenkomen met Lukas 15. De zegelring had ook daar een zodanige waarde dat de drager bij volmacht mocht regeren.

Conclusie:

Als we de verbinding maken naar Lukas 15 geeft het verhaal geen aanleiding om vast te stellen dat de vader autoriteit overdraagt. De ring wordt aangeduid met zegelring en het kleed kan gezien worden als een basisbehoefte omdat de toestand van de jongste zoon nogal precair was. (Luk. 15:15-16). Echter, het feit dat in de Septuagint δακτύλιον en στολήν worden gebruikt wijst op een mogelijke verbinding.²⁰⁶ De zegelring was een symbool van macht, namens de ringgever, de farao (of de vader). Verder zien we Antiochius die zijn regent Filippus volmacht geeft om als regent te regeren en als teken van die volmacht een ring en een kleed geeft. Samen met het harde gegeven wat ons ter beschikking staat is het gebruik van δακτύλιον en στολήν in Genesis 41:42 en Lukas 15:22. Hier zien we dat het beeldveld ons iets opdringt. Het blijft speculeren of de vader autoriteit aan de jongste zoon heeft overgedragen. Als hij dit echter wel heeft gedaan, maakt het de reactie van de oudste zoon des te begrijpelijker.

6.3 Erfenis (Deuteronomium 21):

In Deuteronomium 21:17 wordt gesproken over de erfenis verdeling. Het is mogelijk dat Lukas 15 op deze rechtspraak is gebaseerd.

<i>Deuteronomium 21:17</i>	<i>Lukas 15:12</i>
ἀλλὰ τὸν πρωτότοκον υἱὸν τῆς μισουμένης ἐπιγνώσεται δοῦναι αὐτῷ διπλᾶ ἀπὸ πάντων ὧν ἂν εὐρεθῇ αὐτῷ ὅτι οὗτός ἐστιν ἀρχὴ τέκνων αὐτοῦ καὶ τούτῳ καθήκει τὰ πρωτοτόκια	καὶ εἶπεν ὁ νεώτερος αὐτῶν τῷ πατρί· πάτερ, δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας. ὁ δὲ διεῖλεν αὐτοῖς τὸν βίον.
Maar hij zal de eerstgeborene erkennen, de zoon van zijn niet-geliefde vrouw, door hem een dubbel deel te geven van alles wat hij heeft, want hij is het begin van zijn kracht, het eerstgeboorterecht komt hem toe.	En de jongste van hen zei tegen de vader: "Vader, geef mij het deel van de bezitting dat mij toevalt." En hij verdeelde het vermogen tussen hen.

²⁰⁴ (Jeremias, 1971, p. 130)

²⁰⁵ (Jeremias, 1971, p. 118)

²⁰⁶ Door sommige geleerden wordt de gift van het kleed en de ring geïnterpreteerd in het licht van Gen. 41:42. Anderen echter zien deze aanleiding niet. (Beale, 2007, p. 343)

In de vergelijking tussen de Septuagint en Lukas 15 zijn er op linguïstisch niveau geen overeenkomsten. Er valt op te maken dat de jongste zoon één derde deel toe kwam van het βίον van de vader.

In de geschiedenis van Jakob en Ezau speelt het eerstgeboorterecht ook een grote rol, net als in Lukas 15. Het gedeelte wat hierbij centraal staat is Deuteronomium 21:17.²⁰⁷ Op deze tekst zullen wij ons nu richten en onderzoeken wat het verband is tussen Lukas 15 en Deuteronomium 21:17.

Het eerste wat opvalt aan Deut. 21:16-17 is dat er gesproken wordt over zonen afkomstig van meerdere vrouwen. In het geval van meerdere vrouwen zou er een voorkeur kunnen zijn voor de eerstgeborene van een tweede vrouw. Echter, als zijn eerste vrouw ook al eerder een zoon had gebaard zou dat officieel de eerstgeborene zijn, ook als de vader deze vrouw zou haten.²⁰⁸ Dit om voorkeursbehandeling te voorkomen. Het komt er dus op neer dat de vader eerstgeboren zoon niet over het hoofd mocht zien.

Dat eerstgeboorterecht moest de vader erkennen door het toebedelen van een dubbel deel van al wat hij bezat te geven.²⁰⁹ Daar bleef het niet bij, de eerstgeborene had ook het recht en de plicht om als het hoofd van de familie op te treden. Verder moest hij de door zijn vader nagelaten vrouwen en ongehuwde dochters onderhouden.

De eerstgeborene is de eerste vrucht van zijn mannelijkheid en daarom komt hem het eerstgeboorterecht toe. De verdeling van een dubbel deel voor de eerstgeborenen en dus de zonen die erna komen maar een enkel deel, is om te voorkomen, dat de erfenis teveel wordt versnipperd.²¹⁰

Conclusie:

Concluderend is het aannemelijk dat de jongste zoon één derde deel ontving en zijn oudste broer twee derde. Dat maakt de oudste zoon de erfgenaam die het bedrijf zal voortzetten. In dat kader speelt Lukas 15:31 een belangrijke rol. De oudste zoon is de erfgenaam, met alle rechten, zoals beschreven in Deuteronomium 21:17. Weinfeld noemt verder geen bijzonderheden aangaande de erfenis.²¹¹ Als we dit koppelen aan de conclusies die we hebben getrokken uit het artikel van Jackson zie we het contrast tussen de oudste zoon en de jongste zoon alleen maar groter worden. De reactie van de oudste zoon.

---

²⁰⁷ (Pink, 2011, p. 227)

²⁰⁸ (Labuschagne, 1990, p. 177)

²⁰⁹ (Labuschagne, 1990, p. 177)

²¹⁰ (SBOT 2, 2005, p. 21)

²¹¹ (Weinfeld, 1992, p.291)

6.4 Twee zonen parabel (Mattheüs 21:28-32):

Een van de meest in het oog springende Schriftgedeelten met soortgelijke motieven als in Lukas 15, is de gelijkenis van de twee zonen, uit Mattheüs 21. De vraag die we bij dit gedeelte stellen of er een verband is vast te stellen met Lukas 15? Er is hier duidelijke geen sprake van allusie. Deze gelijkenis is uitgesproken door Jezus kort na de intocht in Jeruzalem. (Matt. 21:1-11) De gelijkenis staat in een rij van drie. Mattheüs heeft ze alle drie bij elkaar geplaatst in het kader van de Joodse leiding waarin hij kritiek levert op hun daden.

Omdat we heel de gelijkenis zullen gebruiken voor de vergelijking volgt nu de werkvertaling.

28. Maar wat denkt u? Een man had twee zonen. Hij ging naar de eerste en zei: "Zoon, ga vandaag in mijn wijngaard werken."
29. En hij antwoordde en zei: "Ik wil niet." Later kreeg hij echter berouw en ging hij erheen.
30. En hij ging naar de tweede en sprak hij evenzo. Hij nu antwoordde: "Ik zal gaan heer" en hij ging niet.
31. Wie van de twee heeft de wil van de vader gedaan? Zij zeiden: "de eerste." Jezus zei tot hen: " Voorwaar Ik zeg u, dat de tollenaars en de hoeren u voorgaan naar het koninkrijk van God.
32. Want Johannes is tot u gekomen op de weg van gerechtigheid en u hebt hem niet geloof, echter, de tollenaars en de hoeren hebben hem geloofd; doch hoewel u dit hebt gezien, heeft u later geen berouw gekregen en ook in hem geloofd."

Hieronder volgt een schematische vergelijking:

<i>Mattheüs 21:28-31</i>	<i>Lukas 15:11-32</i>
Man (ἄνθρωπος (Matt. 21:28)	Man (ἄνθρωπος) (Luk. 15:11)
Twee zonen (τέκνα δύο (Matt. 21:28)	Twee zonen (δύο υἱούς) (Luk. 15:11)
Berouwde (μεταμεληθεῖς (Matt. 21:29,32)	Tot zichzelf inkeerde (εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθὼν (Luk. 15:17)
Hoeren (πόρναι (Mat 21:32)	Hoeren (πορνῶν (Luk 15:30)

De openingszin: " Maar wat denkt u? Een man had twee zonen. Hij ging naar de eerste en zei: "Zoon, ga vandaag in mijn wijngaard werken." is volgens Keener typerend

voor Joodse retorica. Het zou kunnen duiden op een rabbijnse-stijl van vragen stellen.²¹² Het kan wijzen op een techniek om te onderwijzen of om te debatteren.

We zien in deze gelijkenis een boerenfamilie, een vader met zijn twee zonen. Er zijn duidelijke overeenkomsten stelt Snodgrass.²¹³ Echter, zo stelt hij, Lukas heeft geen gebruik gemaakt van het materiaal uit Mattheüs. Zelfs de woorden voor 'zonen' zijn verschillend.²¹⁴ Dat is inzichtelijk in het schema hierboven gemaakt. Flusser haalt deze gelijkenis ook aan in het kader van de twee zonen.²¹⁵ We zien een boerenbedrijf, een vader die een bevel geeft aan een zoon die zegt dat hij het niet doet, tot zichzelf inkeert (parallel met de jongste zoon uit Lukas 15:17)). Als tweede een zoon die dit bevel aanhoort, zegt dat hij het zal uitvoeren en het vervolgens niet doet. Het motief 'inkeer' is heel duidelijk aanwezig. Het woord voor inkeer is echter niet hetzelfde woord zoals het in Lukas 15 wordt gebruikt. Zie hiervoor het bovenstaande schema. Verder is het de gezinsstructuur binnen het boerenbedrijf die duidelijk overeenkomsten vertoont. We lezen echter geen reactie van de vader op het gedrag van de tweede zoon, noch op dat van de eerste zoon. We lezen ook niet dat de zoons elkaar ter verantwoording roepen. Dat komt juist wel overeen met Lukas 15, we lezen daar ook niet dat ze élkaar ter verantwoording roepen, wel dat de oudste zoon zijn vader ter verantwoording roept.(Lukas 15:29-30).

In deze gelijkenis roept Jezus de luisteraars op de vraag te beantwoorden, welke zoon de wil van zijn vader heeft uitgevoerd. (Matt. 21:31) Jezus berispt in Mattheüs 21 de Joodse leidinggevenden (Matt. 21:31 en 32). Retorisch gezien is deze gelijkenis gericht tegen de Joodse leidinggevenden. Jezus zegt dat de hoeren en de tollenaars hen voor zullen gaan in het Koninkrijk van God omdat de Farizeeën de boodschap van Johannes niet geloofden. Dat gebeurt niet in de gelijkenis uit Lukas 15, gezien de zin uit Lukas 15:31. Stern wijst erop dat in de gelijkenis van Matt. 21 Jezus aan de ene kant de hoeren en de tollenaars prijst, omdat zij berouw toonden en zich bekeren.²¹⁶ Aan de ander kant beschuldigt Jezus de Farizeeën van ongeloof. Dit is in lijn met wat Snodgrass schrijft over deze parabel uit Mattheüs 21.²¹⁷ Het thema van de gelijkenis is dan ook het in de praktijk brengen van de wil van de vader. Jezus roept de Farizeeën om bezig te zijn met het werk van God. Snodgrass benoemt dit ook zo.²¹⁸ Er mag geen onderscheid zijn tussen aan de ene kant geloven en aan de andere kant het in de praktijk brengen van het geloof. Het gaat om het in de praktijk brengen van de wil van de vader.²¹⁹

---

²¹² (Keener, 2009, p. 507)

²¹³ (Snodgrass, 2008, p. 268)

²¹⁴ τέκνα, Matt. 21:28 tegen het υἱοῦς uit Lukas 15.

²¹⁵ (Flusser, 1981, p. 57)

²¹⁶ De tollenaars en de hoeren worden geprezen, niet om hun zonden, maar omdat ze zich bekeren. (Stern, 1994, p. 199)

²¹⁷ (Snodgrass, 2008, p. 270)

²¹⁸ By analogy they are accused of not having been engaged with the work God was doing with John the Baptist. Quite clearly what counts is obedience, actual performance of God's desires, not mere profession.(Snodgrass, 2008, p. 274)

²¹⁹ (Snodgrass, 2008, p. 275)

Conclusie:

In deze parabel is het evident dat Jezus een negatief beeld schetst van de Farizeeën en de schriftgeleerden. Hij valt hen aan. Dat is echter niet het geval in Lukas 15.²²⁰ Snodgrass stelt in zijn verklaring van Lukas 15 juist dat Jezus een positief beeld schetst van de farizeeën, omdat Jezus hen uitnodigt hun houding te veranderen in Lukas 15.

De overeenkomst met Lukas 15 is het in de praktijk brengen van het geloof door het uitvoeren van de wil van de vader. Dat moesten de jongste én de oudste zoon doen. Een tweede overeenkomst is dat binnen de cultuur uit de Mediterrane Oudheid zonen hun ouders moesten eren en gehoorzamen, zeker als zij nog op het grondgebied van hun vader woonden.²²¹ Dat is tegelijkertijd de verbinding met Lukas 15. Zonen die hun vader moeten eren. Zonen die zich schamen, inkeren voor hun acties tegen hun vader. In Mattheüs hebben beide zonen de vader beledigd, door nee te zeggen of door de opdracht niet uit te voeren. Er speelt een conflict tussen het belang van de zonen en de belangen van het familiebedrijf.²²²

De luisteraars moeten een keuze maken. De tekst uit Mattheüs 21:31 reikt die aan. Dat verbindt Mattheüs 21 aan Lukas 15, waar de luisteraars ook een keuze moeten maken. Echter in Lukas 15 reikt de tekst geen antwoord aan. Bovenstaande speelt een grote rol in Lukas 15 én in Mattheüs 21.

---

²²⁰ (Snodgrass, 2008, p. 135)

²²¹ (Keener, 2009, p. 507)

²²² (Scott, 1990, p. 85)

7. Rabbijnse Parabels

We beginnen dit hoofdstuk met een korte inleiding over de ontwikkeling van de rabbijnse parabels, we onderzoeken hun herkomst, hun bronnen en hun retorische setting. We sluiten dit gedeelte af met een onderzoek te doen naar de motieven: broers, vader, erfenis, berouw, oudste zoon. Dit doen we door een selectie te maken uit de rabbijnse parabels. Tegelijkertijd bekijken we per rabbijnse parabel of er overeenkomsten zijn met de parabel uit Lukas 15, naar de rol en de betekenis van de oudste zoon.

7.1 Bronnen van de rabbijnse parabels

In deze paragraaf bespreken we kort waar de rabbijnse parabels hun oorsprong hebben. Er zijn verschillende theorieën in omloop waar de meshalim zijn ontstaan.²²³ Veel materiaal wat de rabbijnen gebruikten voor de meshalim is bijvoorbeeld afkomstig uit de Grieks-Romeinse cultuur, is één zo'n theorie²²⁴ In de Grieks-Romeinse cultuur was men bekend met fabels, evenals bij de rabbijnen. Te denken valt aan die van Aesopus. Verder was van Kleantes (304-233 voor Chr.) al bekend dat hij gelijkenissen schreef. De algemene lijn was een narratief met een moraal daar doorheen verweven. Verder waren er ook tal van kleine gebeurtenissen in de parabels verweven, die het geheel illustreerden en zorgden voor een bepaalde setting.. Verhalen over arbeidsmoraal van dienstknechten kwamen bij Kleantes voor, maar ook bij verhalen van de rabbijnen en Jezus. In veel gelijkenissen speelden knechten en zonen, met al hun misstappen, een grote rol.²²⁵ In de parabels van de hand van Kleantes zit geen goddelijke laag, zoals we die wel bij Jezus aantreffen.²²⁶ Vaak gebruikte Jezus een vader figuur die symbool staat voor God.

Wat MacArthur opvalt, is dat er geen parallelle parabels te vinden zijn in de Hellenistische cultuur, dus parabels uit Palestina die in één of andere vorm herverteld of hergebruikt zijn binnen de Grieks-Romeinse cultuur. Dat versterkt de hypothese dat de oorsprong van de rabbijnse parabels en die van Jezus wel degelijk van Palestijnse bodem zijn.²²⁷ Flusser is het daar echter niet mee eens en stelt dat er nog geen uitgebreid onderzoek is verricht naar de invloed van de Griekse literatuur op de rabbijnse gelijkenissen en eventueel op de gelijkenissen van Jezus. Flusser blijft bij de hypothese dat er Griekse invloeden zijn geweest op de Joodse gelijkenissen. Hij benadrukt dat het hier om een hypothese gaat.²²⁸ Het probleem is dat er veel materiaal verloren is gegaan. De verwoesting

---

²²³ Mashal/meshalim, het rabbijnse woord voor gelijkenis/parabel. (MacArthur, 1990, p.98)

²²⁴ MacArthur refereert aan Flusser die dit benadrukt. (MacArthur, 1990, p.105; Flusser, 1981, p.141 e.v.)

²²⁵ (Flusser, 1981, p. 149)

²²⁶ (Flusser, 1981, p. 149)

²²⁷ (MacArthur, 1990, p. 108)

²²⁸ (Flusser, 1981, p. 158)

van Jeruzalem in 70 n. Chr. is een enorme aanslag geweest op de orale overlevering. En niet alleen de orale overlevering werd daardoor geschaad, maar ook de geschreven traditie.²²⁹

Naar alle waarschijnlijkheid gebruikten Jezus en de rabbi's deze vorm van verhalen vertellen. Waarschijnlijk op een manier zoals die op straat door het volk werd gehoord en doorverteld, waarna het verhaal werd aangepast naar behoefte.²³⁰ MacArthur claimt dat Jezus de eerste was die narratieve parabels van het mashal type gebruikte.²³¹ Hij en Pinchas Lapide baseren zich hiervoor op Mattheüs 7:29.²³² Jeremias stelt ook dat de gelijkenissen die Jezus uitsprak volkomen nieuw zijn.²³³

Dat er veel materiaal in omloop was wat herverteld, aangepast en werd hergebruikt dat onderstreept ook Flusser. Verder noemt Ottenheijm dat de verschillende groepen over dezelfde materialen beschikten, maar dat soms anders interpreteerden of zelf tegenover elkaar plaatsten.²³⁴ Flusser noemt hierbij het voorbeeld van de gelijkenis op de rots uit Mattheüs 7:24-27.²³⁵ Elisa ben Abuja heeft een soortgelijke parabel rond 120 n. Christus uitgesproken. Flusser merkt kleine verschillen op, maar concludeert dat het om dezelfde gelijkenis gaat.²³⁶ De vraag die Flusser hierbij stelt of Jezus een in omloop zijnde rabbijnse parabel heeft overgenomen, of heeft Elisa ben Abuja de gelijkenis van Jezus herhaald? Flusser oppert dat het waarschijnlijk is dat Jezus de schepper van de gelijkenis is. Een argument hiervoor is ook dat de gelijkenis van Jezus beter klinkt, beter is verteld.²³⁷ Een boeiende vraag die Flusser oproept is of het nu echt zo erg is dat Jezus materiaal gebruikt zou hebben wat al in omloop was, het zou namelijk niets afdoen aan de boodschap en het laat Jezus zien van zijn Joodse zijde.

Conclusie:

Er zijn twee theorieën die gangbaar zijn: of de parabels hebben een Griekse oorsprong, of ze zijn afkomstig uit Palestina. Er is echter geen consensus en verder onderzoek is daarvoor nodig.

7.2 Retorische setting

Stern onderscheidt drie soorten van *setting* die belangrijk zijn voor de uitleg van een mashal. Bij de real-life setting gaat Stern er van uit dat de toenmalige luisteraar op de hoogte was

---

²²⁹ (MacArthur, 1990, p. 107)

²³⁰ Dit sluit helemaal aan bij de beeldveldanalyse. (Zimmermann, 2008, p. 236; MacArthur, 1990, p. 107)

²³¹ (MacArthur, 1990, p. 107)

²³² Want Hij leerde hen, als macht hebbende, en niet als de schriftgeleerden.

²³³ Jeremias stelt dit maar er is geen consensus over. Zie Flusser. (Jeremias, 1970, p.8; Flusser, 1981, p. 158)

²³⁴ Ottenheijm in zijn artikel: Learning and practising: uses of an early Jewish discourse in Matthew (7:24-27) and rabbinic literature. (Poorthuis, 2009, p. 45)

²³⁵ (Flusser, 1981, p. 103)

²³⁶ (Flusser, 1981, p. 103)

²³⁷ "Man hat darüber hinaus auch das Gefühl, dass das Gleichnis Jesu ursprünglicher ist." (Flusser, 1981, p. 104)

van de gebeurtenis die wordt beschreven in de mashal en waardoor het publiek op eigen kracht de betekenis van de mashal af kon leiden.²³⁸

Bij de narratieve setting gaat het om het reproduceren van een setting uit het echte leven op een beeldende wijze. Dit was bedoeld om zo latere luisteraars zoveel mogelijk informatie te verschaffen om de mashal goed te kunnen begrijpen.²³⁹ Het latere publiek was namelijk niet helemaal meer op de hoogte van het dagelijkse leven zoals die in de mashal gebruikelijk was, maar door een duidelijk narratief werd dat weer voor de ogen van de luisteraars geschilderd. Flusser heeft geen onderscheid gemaakt in de setting, maar hanteert er één, de retorische.²⁴⁰

De exegetische setting is relevant voor de meeste rabbijnse meshalim. Het gaat dan om de meshalim die bewaard zijn gebleven binnen een exegetische context. De setting die hier wordt gebruikt is dan een puur literaire vorm, in tegenstelling tot de real-life setting en de narratieve setting. Bij deze exegetische context geeft de nimshal de luisteraar al de informatie die nodig is om de mashal te begrijpen.

Conclusie:

Volgens Stern was de setting van groot belang, en zo ook voor de interpretatie van de rabbijnse parabel en die van de parabel uit Lukas 15. Luisteraars hebben de beelden herkend, omdat ze afkomstig waren uit hun beeldveld.

7.3 De oudste zoon en de andere literaire motieven in de (vroeg) rabbijnse geschriften

Als laatste gaan we op zoek naar de motieven die in de rabbijnse parabels zijn verwerkt en onderzoeken we de parallellen met Lukas 15. Er zijn er die het twee zonen motief verhalen, er is soms sprake van een erfenis, iets verloren en gevonden.

Overzicht van parabels met gelijke motieven:

<i>rabbijnse parabels:</i>	<i>Lukas 15:</i>
Tosefta Sanhedrin 9:7	Lukas 15:11
Sifre op Deuteronomium Pisqa 48	Lukas 15
Sifre op Deuteronomium Pisqa 345	Lukas 15:24
Sifre op Deuteronomium, Pisqa 352	Lukas 15:31
Genesis Rabbah 39:10	Lukas 15:24
Deuteronomium Rabbah 2:24	Lukas 15:31
Deuteronomium Rabbah 7:4	Lukas 15

²³⁸ (Stern, 1994, p. 18)

²³⁹ (Stern, 1994, p. 17)

²⁴⁰ (Flusser, 1981, p.199)

The Prodigal son and the elder brother	Lukas 15

7.4 Tosefta Sanhedrin 9:7

Eén motief in de meshalim is dat van de twee zonen, vaak uit het gezin van een koning.²⁴¹ Een voorbeeld is de mashal van de tweelingen, getiteld *The King's Twin Who was Executed*;²⁴² R. Meir; Tos. Sanhedrin 9:7.²⁴³ De Mashal begint met de rabbi Meir die vraagt wat de Schrift bedoeld met:

Zo zal zijn dood lichaam aan het hout niet overnachten; maar gij zult het zekerlijk ten zelve dage begraven; want een opgehangene is Gode een vloek. Alzo zult gij uw land niet verontreinigen, dat u de HEERE, uw God, ten erve geeft.(Deut. 21:23).

Dan volgt daar de mashal op:

It is like two twin brothers, each resembling the other. One became king over the whole world, and the other went out into robbery. After a time the one who went out into robbery was captured and they crucified him on a cross. And all the passers-by were saying: It is as though the king were crucified.

Commentaar:

Hier zien we een gezin, waarbij een vader en moeder ontbreken. We zien een broer afgeschilderd die het goede doet. Hij is koning over de wereld. Hij brengt eer over zijn familie.

Tegelijkertijd wordt de ander broer afgeschilderd als iemand die een rover is. Een schril contrast. We zien ook dat de dood van de rover van invloed is op de visie op de koning, omdat al de mensen die langs de gekruisigde rover lopen denken dat de koning er hangt. Daarmee wordt de eer van koning aangetast. Er wordt verder weinig achtergrond meegegeven in de mashal.

Resultaten:

<i>The King's Twin Who was Executed</i>	<i>Lukas 15</i>
Twee zonen	Twee zonen
Vader	Vader
Zoon die het goede doet	Oudste zoon

²⁴¹ (McArthur, 1990, p. 119)

²⁴² MacArthur heeft deze titel zelf gegeven aan de parabels. Echter, de bronnen geven geen titel. Daar vermeld ik de bron en in de beschrijving de titel die MacArthur er aan toe gevoegd heeft.(McArthur, 1990, p. 24)

²⁴³ (McArthur, 1990, p. 24)

Conclusie:

Meer dan de drie bovengenoemde resultaten zijn er niet. De overeenkomst met de gelijkenis van de twee zonen uit Lukas 15 gaat niet verder dan het ten tonele brengen van twee zonen en dat de een het goede nastreeft en de ander het kwaad. Ten tweede zien we hier duidelijk dat eer en schande in contrast staan met elkaar. In deze mashal is het duidelijk zwart/wit, goed of slecht. Dit is niet het geval in Lukas 15. Eer en schande hebben een duidelijke overeenkomst met Lukas 15. De Koningsmashal moet bij de luisteraars bekende beelden hebben opgeroepen.²⁴⁴

7.5 Sifre op Deuteronomium, Pisqa 48

Een tweede mashal met motieven die overeen komen met Lukas 15 is die van de *Two brothers and their earnings*; ²⁴⁵ R. Simeon b. Yohai, ca. 140, Sifre op Deuteronomium, Pisqa 48. De opbouw is gelijk aan de voorgaande mashal, en begint met Deut. 11:22:

Want zo gij naarstiglijk houdt al deze geboden, die ik u gebiede om die te doen, den HEERE, uw God, liefhebbende, wandelende in al Zijn wegen, en Hem aanhangende (Deut. 11:22)

Dan volgt er het commentaar: iets wat van ondergeschikt belang lijkt, kan een zaak van leven en dood blijken te zijn. Aansluitend volgt dan de parabel van Rabbi Simeon:

A parable. It is like two brothers who inherit money from their father.²⁴⁶ One would get a dinar and then consume it, and the other would get a dinar and then save it.²⁴⁷ The one who got a dinar and consumed it was found as one who had nothing left in his hand, and the one who got a dinar and saved it was found in later time to be wealthy.

---

²⁴⁴ De koningsmashal had niet iets bijzonders koninklijk over zich. Met hetzelfde gemak kon er in de plaats van de koning een andere figuur in de mashal geplaatst worden, zoals bijvoorbeeld een vader figuur. De componist van een mashal moest vaak werken met stereotypen die beschikbaar waren in de directe omgeving van de verteller. Vaak betroffen dat thema's uit de orale traditie. Zo is het een stijlfiguur. In latere eeuwen is het mogelijk dat het karakter van de koning gemodelleerd werd naar de Romeinse keizer. Dit symbool is afkomstig uit het oude Nabije-Oosten en werd vaak gebruikt als beeld voor God. De meshalim waren gevuld met materialen afkomstig uit de Grieks-Romeinse cultuur en de keizerlijke hoven. Veel motieven uit de meshalim komen overeen met elkaar. (Stern, 1994, p. 19-20; Keener, 2009, p. 507)

²⁴⁵ (McArthur, 1990, p. 72)

²⁴⁷ Hammer en Neusner vertalen het hier allebei met erven en ik volg hen daarin. Beide zonen zetten hun erfenis om in geld: רבי שםקון בן יוהי אומר משל לשני אחים שהיו מסגלים אחר אביהם אהר (Finkelstein, 1939, p. 108; Hammer, 1986, p. 101; Neusner, 1987, p. 157)

Commentaar:

We zien hier een familie, een vader en twee zonen. De vader sterft, al wordt dat niet zo letterlijk beschreven. De twee zonen erven geld. De een gaat aan het werk met zijn geld, de andere brengt zijn geld erdoor. We zien hier weer een duidelijk contrast tussen de beide broers. Het contrast wat ook speelt in Lukas 15.

Deze mashal moet veel herkenning opgeroepen hebben binnen het oude Midden-Oosten. Maar niet alleen toen, maar ook nu nog. Een vader sterft en de erfenis wordt verdeeld. In de ze mashal speelt de erfkwestie een veel minder omstreden rol in vergelijking met Lukas 15. Hier sterft de vader en laat zijn erfenis na in tegenstelling tot de gift tijdens het leven in Lukas 15. De narratieve setting is van die aard dat de luisteraars het verhaal voor zich konden zien.

Resultaten:

<i>Two brothers and their earnings</i>	<i>Lukas 15</i>
Twee zonen	Twee zonen
Erfenis	Erfenis
Vader	Vader
Zoon die al zijn geld opmaakt	Jongste zoon
Zoon die zijn geld wijs gebruikt	Oudste zoon

Conclusie:

Keener noemt deze parabel ook in verband met Lukas 15:11-13. De rabbi's plaatsen soms negatieve karakters tegenover positieve karakters om zo het contrast te vergroten.²⁴⁸ Diezelfde contrast werking zien we in Lukas 15. Verder het feit dat Neusner en Hammer spreken over een erfenis levert deze parabel zeker 5 overeenkomstige motieven op. Dit wijst op een mogelijk verband met de gelijkenis uit Lukas 15, te meer omdat er positief over de oudste zoon wordt gesproken. De zuinige zoon brengt eer over de familie door zijn geld wijs te gebruiken.

7.6 Sifre op Deuteronomium, Pisqa 345

De derde parabel is die van *The repatriated Prince*,²⁴⁹ anoniem; Sifre op Deuteronomium Pisqa 345 (cf. Exod. R. 33:7)

---

²⁴⁸ (Keener, 2009, p. 507)

²⁴⁹ (McArthur, 1990, p. 78)

"Een eigendom van de vergadering van Jacob"(Deut. 33:4). Het woord eigendom leert dat de Torah het eigendom van Israël is.

A parable. Unto what matter is this parable like? It is like a son of a king who, as a child, was taken captive into a distant province. If he is summoned, even though it be after a hundred years, he is not ashamed to return and face it, for he says: I am returning to my possession.

Even so, a wise scholar who separated from the words of Torah and then afterward walked according to them, if he is summoned to return, he is not afraid to return and face it, for he says: I am returning to my own possession.²⁵⁰ It is as it is said: "Een eigendom van de vergadering van Jacob."(Deut. 33:4)

Commentaar:

Het meest opvallende motief binnen deze mashal is de terugkeer van de prins naar zijn vaderland. Na een gedwongen verblijf in het buitenland wordt hij opgeroepen terug te keren. Dit geeft een duidelijke verbinding met de parabel uit Lukas 15.

Of deze mashal veel herkenning op heeft weten te roepen is maar de vraag. Als deze mashal binnen een dorpsgemeenschap verteld zou worden zou niet iedere luisteraar meteen een beeld in zijn of haar hoofd hebben. Echter, de exegetische setting is helder, zoals uit de nimshal blijkt.

Het tweede wat opvalt is de verbinding naar de Torah in de nimshal. Een verbinding die zeker raakvlakken heeft met Lukas 15, omdat onder de luisteraars Farizeeën en schriftgeleerden aanwezig waren. De jongste zoon in Lukas 15 keerde terug naar zijn vader, als het moest als een slaaf.

Resultaten:

<i>The repatriated Prince</i>	<i>Lukas 15</i>
Eén zoon (prins)	
Vader	Vader
Zoon die terugkeert	Jongste zoon
Verbinding met de Torah	Oudste zoon

Conclusie:

De parabel levert drie resultaten op. Er is een belangrijke overeenkomst in thematiek, de zoon die terugkeert tot zijn familie. Dit zou een krachtige oproep voor Farizeeën en schriftgeleerden kunnen zijn terug te keren naar de Torah. In Lukas 15 keert de jongste zoon

---

²⁵⁰ Neusner gebruikt hier het woord disciple, in plaats van wise scholar. (Neusner, 1987, p. 417)

echter niet terug tot zijn bezit, maar wil terugkeren als een dienaar van de vader. Daarmee stelt de jongste zoon zich weer onder het gezag van de vader.

7.7 Sifre op Deuteronomium, Pisqa 352

De vierde parabel die elementen in zich heeft die overeenkomen met Lukas 15 is die van de *The favored Son*.²⁵¹ De auteur is onbekend; Sifre op Deuteronomium, Pisqa 352.

Why was Benjamin honored so that Shekinah dwelt in his portion? A parable. It is like a king who on occasion visited his sons. Each one of them said: He will live with me. The youngest son said: Is it possible that my father will leave the others and live with me?²⁵² He went and stood with sad countenance while his spirit was depressed. His father saw him standing there with sad countenance while his spirit was depressed. He said: Have you noticed how my youngest son stands there with sad countenance while his spirit his depressed? Now my food and drink will come from you [the other brothers], but my dwelling place will be with him [the youngest son].

Even so the Holy One, blessed be He, said: The house of My choice will be in the portion of Benjamin, and the offerings will come from all the tribes.

Commentaar:

In de mashal wordt gesproken over een vader met meerdere zonen. Het exacte aantal zonen is niet bekend. De auteur gebruikt relatief veel woorden om de parabel op schrift te stellen. De lezer krijgt zo voldoende informatie om te begrijpen wat het doel is van de mashal. Het doel van de mashal is om de lezer te laten zien dat God Benjamin koos als de plaats om te verblijven in de tempel.

De overeenkomsten met Lukas 15 zijn er duidelijk. Zie hieronder het overzicht van de resultaten.

Resultaten:

<i>The favored Son</i>	<i>Lukas 15</i>
Twee zonen	Twee zonen
Vader	Vader
Zoon die bedroefd is	Oudste zoon die buiten blijft staan (Lukas 15:28)
Zoon die bedroefd is	Jongste zoon die berouw heeft
Eten en drinken bij de oudste zoon	Oudste zoon

²⁵¹ (McArthur, 1990, p. 78)

²⁵² MacArthur gebruikt hier *leave*, Neusner kiest voor *neglect*, wat zwaarder is in betekenis. (Neusner, 1987, p. 433)

Conclusie:

Er is overeenkomstige thematiek. Er is sprake van een vader met meerdere zonen en waarbij de vader zijn verblijf opdeelt door bij zijn jongste zoon te slapen en bij zijn andere zonen de maaltijden te gebruiken. Zo wil de vader in Lukas 15 de maaltijd gebruiken met zijn beide zonen. Verder is er sprake van contrast. Zoals in deze parabel de vader er voor kiest bij zijn jongste zoon te gaan wonen, zo kiest de jongste zoon uit Lukas 15 ervoor om weer bij de vader te gaan wonen. Als laatste valt op dat in Lukas 15:28 de oudste zoon boos buiten blijft staan en door zijn vader wordt gevraagd binnen te komen om het feest te vieren, zo is er bij *the Favored Son* een gelijksoortige passage. Binnen Lukas 15 is het de vader die de jongste en de oudste zoon opzoekt een centraal motief. Binnen deze parabel en Lukas 15 is de rol van de vader gelijk, namelijk hij neemt het initiatief, heeft oog voor zijn zonen en deelt zijn tijd op.

7.8 Genesis Rabbah 39:10

De vijfde parabel heeft de titel: *The Pearl lost and Found*,²⁵³ R. Nehemiah; ca. 150; Gen. R. 39:10 (cf. Ruth R. 8:1)

[Discussion the selection of Abraham.]

R. Berekiah b. R. Simon said in the name of R. Nehemiah: It was like a king who was passing from place to place, and a gem fell from his head. And the king halted and stationed his retinue there, gathered the sand in piles, and brought sieves. He sifted the first pile but did not find it; the second but did not find it; but in the third he found it. They said: the king has found his pearl.

Even so, the Holy One, blessed be He, said to Abraham: "What need had I to trace the descent of Shem, Arpachshad, Shelah, Eber, Peleg, Reu, Serug, Nahor and Terah? Was it not on my account? Thus it is written: "En Gij hebt zijn hart getrouw gevonden voor Uw aangezicht," (Nehemia 9:8)

Commentaar:

Eén belangrijk motief in Lukas 15 is het zoeken van de vader. Hij zoekt de jongste zoon op (Lukas 15:20) én de oudste zoon (Lukas 15:28). Zo zien we in deze mashal de koning zoeken naar een edelsteen. Hij gebruikt zeven om zo de edelsteen op te sporen. Hij maakt grote bergen van zand om zelf op zoek te gaan. Bij de derde berg vindt hij de edelsteen.

²⁵³ (McArthur, 1990, p. 81)

Opvallend is dat de koning zelf de zeef ter hand neemt. Hij had ook een dienaar opdracht kunnen geven. Dat verbindt de mashal met Lukas 15, waar de vader zelf acties onderneemt om zijn zonen op te zoeken.

<i>The Pearl lost and Found</i>	<i>Lukas 15</i>
Koning	Vader
Verloren	Lukas 15:32
Vinden	Lukas 15:32
Dienaren	Lukas 15:22

Conclusie:

Het hoofdmotief bij deze parabel is het verliezen van een waardevol object en het terugvinden daarvan. Er is binnen deze parabel geen sprake van vreugde bij de hoofdpersoon over het terugvinden van de parel. Er is geen sprake van zonen, er is wel sprake van dienaren. Het zoeken en vinden is het motief wat deze mashal verbindt met Lukas 15, de vader die zijn beide zonen opzoekt.

7.9 Deuteronomium Rabbah 2:24

De zesde parabel is getiteld: *The Errant Son*; R. Meir; ca. 150; Deut. R. 2:24²⁵⁴

Another explanation: " Wanneer gij in angst zult zijn, en u al deze dingen zullen treffen; in het laatste der dagen, dan zult gij wederkeren tot den HEERE, uw God, en Zijn stem gehoorzaam zijn."(Deut. 4:30)

R. Samuel Pargrita said in the name of of R. Meir: Unto what is the matter like? It is like the son of a king who took to evil ways. The king sent a tutor to him who appealed to him saying: Repent my son. But the son sent him back to his father [with a message], How can I have the effrontery to return? I am ashamed to come before you. There upon his father sent back word: My son, is a son ever ashamed to return to his father? And is it not your father that you will be returning?

Even so the Holy One, blessed be He, sent Jeremiah to Israel when they sinned, and said to him, Go, say to my children: return. Whence this? For it is said:" Ga henen, en roep deze woorden uit tegen het noorden, en zeg: Bekeer u, gij afgekeerde Israë! spreekt de HEERE, zo zal Ik Mijn toorn op ulieden niet doen vallen; want Ik ben goedertieren, spreekt de HEERE. Ik zal *den toorn* niet in eeuwigheid behouden." (Jeremia 3:12)

²⁵⁴ (McArthur, 1990, p. 83)

Israel asked Jeremiah: How can we have the effrontery to return to God? Whence do we know this? For it is said: " Wij liggen in onze schaamte, en onze schande overdekt ons, want wij hebben tegen den HEERE, onzen God, gezondigd, wij en onze vaders, van onze jeugd aan tot op dezen dag; en wij zijn de stem des HEEREN, onzes Gods, niet gehoorzaam geweest." (Jer. 12:25) But God sent back word to them: My children, if you return, will you not be returning to your Father? Whence this? "want Ik ben Israël tot een Vader, en Efraïm is Mijn eerstgeborene." (Jer. 31:9)

Commentaar:

De mashal geeft een duidelijke boodschap door, namelijk een zoon mag altijd terugkeren tot zijn vader. De mashal schildert een herkenbare setting. Luisteraars konden zich identificeren met de vader en een zoon die niet de juiste paden bewandeld.

De vader stuurt een onderwijzer naar zijn zoon om hem te wijzen op zijn verkeerde wegen. De zoon in deze mashal schaamt zich. Hij heeft zijn eer verloren. Dat verhindert hem om tot zijn vader te gaan maar de vader houdt aan. Er is hier sprake van een gap. Net als in Lukas 15:28 lezen we niet of de oudste zoon terugkeert tot de vader.

<i>The errant son</i>	<i>Lukas 15</i>
Eén zoon	Twee zonen
Koning	Vader
Terugkeer	Lukas 15:20
Schaamte	Lukas 15:20

Conclusie:

Deze parabel wordt door Johnston en MacArthur, samen met de parabel van de *Repatriated Prince*, direct in verband gebracht met de gelijkenis uit Lukas 15:11-32 en de overeenkomsten worden treffend genoemd.²⁵⁵ Voor de onderzoeksvraag naar de rol en de betekenis van de oudste zoon speelt dit een andere rol, exegetisch van aard, namelijk dat een zoon altijd terug kan keren zonder schaamte tot de zijn vader. Dat is van belang voor de onderzoeksvraag.

7.10 Deuteronomium Rabbah 7:4

De volgende twee parabels staan in de sectie van *They also taught in parables* waarvan de auteurs stellen dat er mogelijke verbindingen zijn met de parables uit de evangeliën. De

²⁵⁵ (MacArthur, 1990, p. 83)

parabel genaamd: *The two sons*; Deut. Rabbah 7:4 verhaalt de geschiedenis van een koning die twee huurders zijn wijngaard laat beheren.²⁵⁶

A king let out his orchard to two tenants for development: one planted trees but cut them down, while the tenant did nothing at all. It is then asked: With whom is the king angry? The answer comes: Surely with him who planted trees and cut them down.

Een tweede soortgelijke parabel wordt aangehaald uit Exodus Rabbah 27:9:

A man sought renters to work his field. The first few candidates withdrew, saying the work would be too difficult for them. Then one came who promised to till the field, but he then let it lie fallow. The question was then asked: With whom is the king angry? With those who declared: We cannot undertake it, or with him who did undertake it but no sooner undertook it than he left it lying fallow? Surely, with him who undertook it.

Commentaar:

Bij deze mashal is de setting zeer tot de verbeelding sprekend. Iedere luisteraar in een dorp had hier gelijk een beeld bij. De overeenkomst met Mattheüs 21:28-32 is treffend. We zien hier twee verschillende versies, met uiteindelijk dezelfde strekking van het verhaal.

De arbeiders worden afgeschilderd als mannen zonder eer. Eén voert de opdracht helemaal niet uit, de andere begint eraan maar maakt het niet af.

De uitleg van de parabel is dat de straf voor degene die de wet kent en deze vervolgens overtreedt zwaarder zal zijn dan tegenover iemand die helemaal niets doet. God bood de Torah aan verscheidene volkeren aan, maar deze weigerden deze omdat ze de eisen te moeilijk vonden. Toen accepteerde Israël de verantwoordelijkheid om de Torah te houden. Het doel van de parabel is doordat Israël de Torah accepteerde, het hen geen privileges bood, maar juist een speciale verantwoordelijkheid en het risico op een speciaal oordeel, aldus Johnston.²⁵⁷

Resultaten:

<i>The two sons</i>	<i>Lukas 15</i>
Twee zonen	Twee zonen
Vader/man/koning	Vader
Niets doen	Lukas 15:29
Wet overtreden	Lukas 15:13

²⁵⁶ (MacArthur, 1990, p. 190)

²⁵⁷ (MacArthur, 1990, p. 191)

Boerenbedrijf	boerenbedrijf
Eer	Lukas 15:20

Conclusie:

Net als in het gedeelte uit Mattheüs 21:28-32 wordt hier gesproken over motieven die overeenkomen met Lukas 15. Eer en schaamte spelen in deze meshalim een belangrijke rol, evenals de verbinding met de Torah. Net zoals in Lukas 15 waarbij eer, het overtreden van de wet een belangrijke rol spelen.

7.11 Pesikta Rabbati 44:9

De laatste parabel heeft de titel: *The prodigal son and the elder brother*; Pesikta Rabbati 44:9, met een duidelijke parallel naar de parabel van de *Errant son*, *Deuteronomium Rabbah* 2:24.²⁵⁸ De bron beschrijft de parabel als volgt:

When the prince complains that he does not have the strength to return to his father, the latter sends word to him: Come back as far as you can according to your strength, and I will go the rest of the way to meet you.

Dit wordt versterkt door de woorden van Maleachi 3:7: "Van uwer vaderen dag af, zijt gij afgeweken van Mijn inzettingen, en hebt ze niet bewaard; keert weder tot Mij, en Ik zal tot u wederkeren, zegt de HEERE der heirscharen; maar gij zegt: Waarin zullen wij wederkeren?"

Commentaar:

De vader nodigt de prins uit terug te keren naar hem, de vader geeft aan dat hij niet bang hoeft te zijn. Het verschil met de *Errant son* is dat de vader in deze mashal zijn zoon oproept zo ver te gaan als hij de kracht heeft. De vader zal dan het laatste stuk gaan.

Voor de luisteraar is dit een herkenbare setting, ook al is ze beknopt weergegeven. Als exegetische setting geeft het een helder voorbeeld voor Maleachi 3:7. Lukas gebruikt hetzelfde thema, maar met veel meer woorden. Zijn narratieve setting is beeldender van aard.

Resultaten:

<i>The prodigal son and the elder brother</i>	<i>Lukas 15</i>
Eén zoon	Twee zonen
Vader	Vader
Terugkeer	Lukas 15:20
Vader die tegemoet komt	Lukas 15:20

²⁵⁸ (MacArthur, 1990, p. 194)

Conclusie:

De prins zou geïnterpreteerd kunnen worden als een beeld voor de jongste zoon uit Lukas 15. Echter, we zouden ook de oudste zoon in plaats van de prins kunnen stellen. Want het is de vader die naar de prins komt, het is de vader die naar de jongste zoon toekomt. Dus is het resultaat van deze mashal van belang voor de betekenis van de oudste zoon uit Lukas 15 namelijk dat de oudste zoon net zoveel rechten heeft als zijn jongere broer.

8. Terugkoppelingen en Conclusies

De vraagstelling was:

Wat is de betekenis van de oudste zoon en wat is zijn functie binnen de context van de gelijkenis ?

De oudste broer speelt in de gelijkenis de tegenpool van zijn jongere broer. Hij laat het contrast zien tussen beiden. Ondanks zijn goede leven heeft ook hij het nodig om samen met de vader feest te vieren. Niet alleen 'slechte' luisteraars kunnen zich herkennen in deze gelijkenis, maar ook 'goeden'. En beide typen luisteraars hebben de vader nodig. Sterker nog, de vader zoekt hen beide op. Beide zonen moeten de wil van de vader uitvoeren. Lukas laat het aan de luisteraar over met wie zij zich willen identificeren. Lukas laat het ook aan de luisteraar over om de gap aan het einde van Lukas 15 in te vullen.

We hebben geconcludeerd dat er een groot aantal beeldveldelementen over de oudste zoon uit Lukas 15 terug te vinden zijn in de Tenach, het Nieuwe Testament en de rabbijnse parabels.

Eer en schaamte:

De jongste zoon keerde in tot zichzelf. Dit zien we ook terugkomen in de verschillende rabbijnse parabels. We zien daar ook dat de vader/man/koning steeds een stimulerende of actieve rol in speelt. Echter, de jongste zoon heeft met zijn acties zijn vader en de familie grote schade berokkent. De oudste zoon heeft er alles aan gedaan om de eer van de familie te redden door op zijn post te blijven. Hij ondersteunde zijn vader en bleef altijd bij hem. Aan de andere kant zorgt het gedrag van de oudste zoon ook voor schaamte. Hij werd geacht als oudste zoon mede gastheer te zijn bij het feest. En daar weigerde hij aan deel te nemen.

Voor de luisteraars hebben deze beelden veel herkenning opgeroepen. Zij, als arbeiders, slaven, dienaars, eigenaars van boerenbedrijven en inwoners van een dorp zagen de beelden helder voorgeschoteld.

Zij hebben de allusie mogelijk herkend, het bedrog van Jacob waarmee de eer van zijn vader werd aangetast. Ze hebben de woede herkend van Ezau, toen hij het bedrog ontdekte. Ze herkenden de problematische relatie tussen Jacob en Ezau. Zo was de relatie tussen de oudste en de jongste zoon ook. Jacob was bang dat Ezau hem zou doden. Zo ver gaat het in Lukas 15 niet, echter de luisteraars herkenden zich in de woede van de oudste zoon. Hij is de spreekbuis van de crisis die er heerste binnen de gemeenschap. Dat is een gedeelte van zijn functie.

Terugkeer:

Terugkeer is een belangrijk beeldveld element. Jacob keerde terug, de prins keerde terug, de zoon keerde terug. Binnen het terugkeren vervult de vader de centrale rol. Die zoekt, staat op de uitkijk, verwijt de terugkomer niet en gaat deze tegemoet als de terugkomer het niet meer redt. Van de oudste zoon lezen we niet dat hij naar binnen gaat om het feest mee te vieren. Door deze 'information gap' blijft het aan de luisteraar dit in te vullen.

Erfenis:

De oudste zoon stond in zijn recht om woedend te zijn over de acties van zijn jongere broer. Door zijn daden was het boerenbedrijf mogelijk in grote financiële problemen gekomen. Eén derde van de bezittingen waren verdwenen. Het aanzien was weg binnen de gemeenschap. Verder, in het geval er nog bezit bij zou komen, werden die bezittingen weer minder op het moment dat de jongste zoon terugkeerde. De reactie van de oudste zoon op de terugkeer van zijn jongere broer was begrijpelijk. De ring, het gemeste kalf en het nieuwe kleed werden betaald van zijn (toekomstige) erfdeel, de analyse van Jackson daarmee volgend. Te meer als we de allusie meenemen uit Genesis 41 en Makkabeeën 6. Dan heeft de jongste zoon mogelijk ook nog autoriteit ontvangen van de vader.

Vader:

De vader vervult een sleutelpositie binnen de meshalim die we besproken hebben, de gedeelten uit de Tenach, de Makkabeeën en binnen de gedeelten uit het NT. De vader geeft de zegen, deelt bevelen uit, gaat op zoek naar zijn zonen, geeft geschenken zoals een ring, kleed en schoenen.

Bij de vader is er ook altijd de mogelijkheid om terug te keren. Het is voor beide zonen, jong en oud, mogelijk om bij de vader te zijn. In meerdere meshalim hebben we dat onderzocht, evenals in Lukas 15.

Slotopmerkingen:

Jezus heeft met de oudste zoon primair de Farizeeën en de schriftgeleerden op het oog. Zij waren aanwezig onder de luisteraars. Dat maakt de betekenis van de oudste zoon van groot belang. Want de vader zegt: "Kínd, jij bent altijd bij mij en alles wat ik heb is van jou." Hij is de rechtmatige erfgenaam. Jezus sluit hem volledig in. De Farizeeën en de schriftgeleerden hadden een enorme verantwoordelijkheid als hoeders van de Torah. Jezus roept hen op terug te keren tot de bron. En niet alleen met het woord, maar ook met de daad, zoals in Mattheüs 21: 28-32. Alleen zo konden zij het volk van dienst zijn. Jezus houdt hen een spiegel voor en geeft hen de erkenning die ze verdienen. Tegelijkertijd roept hij hen op hun verantwoordelijkheid te nemen waar ze die hebben laten liggen.

Daarmee is de rol en de betekenis van de oudste zoon nog steeds actueel. Jezus roept iedere lezer van de parabel op om kritisch te kijken naar zichzelf en tegelijkertijd nodigt Jezus oudste zonen uit om het feest van de vader mee te vieren.

Aanbevelingen:

Er zal verder onderzoek gedaan moeten worden naar de oorsprong van de Palestijnse parabels. Daar hoort ook het onderzoek bij naar eventuele invloeden van Grieks-Romeinse fabels en parabels.

Verder zal er een comparatief onderzoek gedaan moeten worden naar de wederzijdse beïnvloeding van de Rabbijnse Parabels en die uit de Synoptische Evangeliën, aangevuld met het Evangelie van Thomas.

Bibliografie

- Albert H.J.,1996, The Indentured Labor of the Prodigal Son (Luke 15:15), *Journal of Biblical Literature*, Vol. 115, No. 4 , 714-717
- Anderson, G.P.,2008, Seeking and Saving What Might Have Been Lost: Luke's Restoration of an Enigmatic Parable Tradition: Nashotah, House Theological Seminary Nashotah, *Catholic Biblical Quarterly*, no. 70, 729-749
- Bailey, K. E., *Poet & Peasant and through Peasant Eyes*: Grand Rapids, 1983.
- Bailey, K. E., *Jacob & the Prodigal*: Grand Rapids, 2003
- Bailey, K. E., *The Cross and the Prodigal*: Illinois, 2005
- Beale, G. K., Carson, D. A., *Commentary on the New Testament use of the Old Testament*: Grand Rapids, 2007
- Blass, F., Debrunner, A., *A Greek grammar of the New Testament and other early Christian writings*: Chicago, 1961
- Bock, D. L., *Luke 9:51-24:53*: Grand Rapids, 1996
- Bovon, F. , *Das Evangelium nach Lukas, Teilband I,II,III*: Zürich, 1989
- Bruggen, Van, J., *Lukas, het evangelie als voorgeschiedenis*: Kampen,1996
- Denaux, A., Bieringer R., *Luke and his readers*: Leuven, 2005
- Ehrman, B. D., *The New Testament, a historical introduction to the early Christian Writings*: New York, 2008
- Finkelstein, L., *Sifre on Deuteronomy*: New York, 1939
- Fitzmeyer, J. A., *The gospel according to Luke I-IX, the Anchor Yale Bible*: New Haven,1981
- Fitzmeyer, J. A., *Luke the theologian : aspects of his teaching*: New York, 1989
- Flusser, D., *Die rabbinischen Gleichnisse und der Gleichniserzähler Jesus*: Bern, 1981
- Forbes, G.W., *The God of Old, The role of the Lucan parables in the purpose of Luke's gospel*: Sheffield, 2000
- Forster, E.M., *Aspects of the Novel*: London, 1985
- Gesenius, W., *Handwörterbuch über das Alte Testament*: Berlin, 1962

Giblin, C. H., 1962, Structural and theological considerations on Luke 15: Catholic Biblical Quarterly, Vol. 24-1, 25-31

Goulder, M. D., *Luke a new paradigm I, II*: Sheffield, 1989

Green, J.B., *The Gospel of Luke*: Grand Rapids, 1997

Greijdanus, S., *Het heilig evangelie naar de beschrijving van Lucas II*: Amsterdam, 1941

Hammer, R., *Sifre, a Tannaitic Commentary on the Book of Deuteronomy*: New Haven, 1986

Harrill, J. A., 1996, The Indentured Labor of the Prodigal Son (Luke 15:15), Journal of Biblical Literature, Vol. 115, No. 4, 714-717

Hezser, C., *Lohnmetaphorik und Arbeitsumwelt in Mt 20, 1-16*: Freiburg, 1990

Heide, Van der, A., *Jodendom*: Kampen, 2006

Holgate, D., A., *Prodigality, liberality and meanness in the parable of the prodigal son : a Greco-Roman perspective on Luke 15*: Sheffield, 1999

Jackson, B.S., *Essays on the Halakhah in the New Testament*: Leiden, 2008

Jeremias, J., *The Parables of Jesus*: New Jersey, 1970

Keener, C. S., *The Gospel of Matthew*: Grand Rapids, 2009

Keeler, W. H., *Good News Study Bible with Deuterocanonicals/Apocrypha*: New York, 1993

Klein, H., *Das Lukasevangelium*: Göttingen, 2006

Labuschagne, C.J., *De prediking van het Oude Testament, Deuteronomium deel II*: Nijkerk, 1990

Liddell, H.G., Scott, R., *Greek-English Lexicon*: Clarendon, 1996

McArthur, H.K., Johnston, R. M., *They also taught in parables*: Grand Rapids, 1990

Neusner, J., *Sifre to Deuteronomy, Volume I*: Atlanta, 1987

Neusner, J., *Sifre to Deuteronomy, Volume II*: Atlanta, 1987

Pink, A. W., *Gleanings in Genesis*: London, 2011

Poorthuis, M., Schwartz, J., Turner, J., (ed.), *Interaction between Judaism and Christianity in History, Religion, Art and literature*: Leiden, 2009

Scott, B. B., *Hear then the parable*: Minneapolis, 1990

- Snodgrass, K.R., *Stories with intent*: Grand Rapids, 2008
- Speiser, E. A., *Genesis, The Anchor Yale Bible*: New Haven, 2008
- Stern, D., *Parables in Midrash*: Cambridge, 1994
- Strack, H. L., Billerbeck, P., *Kommentar zum neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, München, 1922
- Van Beeck, F. J., 2003, *Lost and Found in Luke 15: Biblical Interpretation and Self-Involvement*: The Expository Times, 399-404
- Weinfeld, M., *Deuteronomy and the Deuteronomistic school*: Wonona Lake, Indiana, 1992
- Weren, R., *Vensters op Jezus*: Zoetermeer, 1999
- Westermann, W.L., *The slave Systems of Greek and Roman Antiquity*: Philadelphia, 1955
- Young, B.H., *The Parables, Jewish interpretation and Christian Interpretation*: Massachusetts, 2009
- Zimmerman, R., *Hermeneutik der Gleichnisse Jesu*: Tübingen, 2008
- Zimmerman, R., *Kompendium der Gleichnisse Jesu*: Gütersloh, 2007